

Opdrachtgever: Hans Visser
Zuid-Hollands Landschap

Zuid-Hollands Landschap

Communicatie-evaluatie Slikken van Voorne

januari 2010, Velp
Studentenadviesteam BUF3

Hogeschool
VAN HALL
LARENSTEIN

ONDERDEEL VAN WAGeningen UR

Tim Eestermans
Jeroen Holzhauer
Judith Santegoets

Communicatie-evaluatie Slikken van Voorne

Terugblik op een jaar zonering

januari 2010, Velp
Studentenadviesteam BUF3

Hogeschool
**VAN HALL
LARENSTEIN**

ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

Tim Eestermans
Jeroen Holzhauer
Judith Santegoets

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord.....	1
Samenvatting.....	3
1 Inleiding.....	5
2 Gebiedsbeschrijving.....	9
3 Methode.....	10
4 Achtergrondinformatie over participatie.....	12
5 Achtergrondinformatie over Natura 2000 gebied Voordelta.....	15
6 Achtergrondinformatie over de natuurwaarden.....	18
7 Resultaten uit de interviews	
7.1 Resultaten uit de interviews met de werkgroep.....	22
7.2 Resultaten uit het recreantenonderzoek.....	22
8 De conflictpunten tussen het bestaande en het wenste gedrag.....	23
9 De communicatiemiddelen tot nu toe.....	25
10 Communicatieknelpunten en -kansen	
10.1 Communicatieknelpunten.....	29
10.2 Communicatiekansen.....	30
11 Advies voor de communicatie in de Slikken van Voorne.....	31
12 Discussie.....	34
13 Conclusie.....	36
Bronnenlijst.....	38
Bijlage 1: Overzicht van alle recreatievormen op de Slikken van Voorne.....	40
Bijlage 2: Draaiboek voor Slikkentour.....	41
Bijlage 3: Draaiboek voor telefonische interviews met leden van de werkgroep.....	44
Bijlage 4: Verslag van gesprek met Jeroen Glissenaar namens de gemeente Arnhem en Jeroen Voskuilen namens Bezoekerscentrum Sonsbeek te Arnhem.....	46
Bijlage 5: Verslag van workshop “Inrichten van de groene achtertuin. Participatie en werken met vrijwilligers in de Balij en het Bieslandse bos” door Jenny van Leeuwen.....	48
Bijlage 6: De in de Slikken van Voorne voorkomende habitattypen en hun knelpunten.....	49
Bijlage 7: De in de Slikken van Voorne voorkomende Natura 2000 vogelsoorten en hun knelpunten.....	50
Bijlage 8: Verslag van rondleiding door de Slikken van Voorne door Bart Lensink en Siem Snijders van de KNNV afdeling Voorne.....	51
Bijlage 9: Verslag Slikkentourbezoek met Jolanda de Leeuw van Weenen namens de gemeente Westvoorne.....	53
Bijlage 10: Verslag Slikkentourbezoek met Hans Visser namens het Zuid-Hollands Landschap	
Bijlage 11: Verslag Slikkentourbezoek met Hans Lammers namens Rijkswaterstaat.....	57
Bijlage 12: Verslag Slikkentourbezoek met Hugo Vreugdenhil namens Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg.....	60
Bijlage 13: Verslag van telefonisch interview met Gert de Groot namens Natuurmonumenten.....	63
Bijlage 14: Verslag van telefonisch interview met Gerard van den Nieuwendijk namens Waterschap Hollandse Delta.....	65
Bijlage 15: Verslag van telefonisch interview met Finnigan Borms namens de provincie Zuid-Holland.....	66
Bijlage 16: Verslag van telefonisch interview met Jan Alewijn Dijkhuizen, toezichthouder van het Zuid-Hollands Landschap op de Slikken van Voorne.....	68

Voorwoord

Dit rapport is het resultaat van het majorproject “Communicatie-evaluatie van de zonering in de Slikken van Voorne”. Het rapport is geschreven door drie derdejaars studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein, opleiding Bos en Natuurbeheer van de major Bosbouw/Urban Forestry. Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Regeling Innovatie Groen Onderwijs van de Groene Kennis Coöperatie.

Dit onderzoek is een goede mogelijkheid geweest om een keer te kijken naar de communicatieve kant van het natuurbeheer. Dit was ook ons eerste project voor een externe opdrachtgever en daardoor hebben we nog meer zicht gekregen op het werkveld. Ook kregen we te maken met andere partijen en met hun belangen. Het omgaan met de belangen van deze mensen en ze goed te verwoorden zien we als een leerzame ervaring.

Dit voorwoord willen we ook gebruiken om bepaalde mensen te bedanken. Ten eerste willen we onze opdrachtgever en begeleiders bedanken, Hans Visser namens het Zuid-Hollands Landschap en Roos van Doorn namens Hogeschool van Hall Larenstein. Voor het voorzien van informatie over hun organisatie en de zonering, al dan niet in Diergaarde Blijdorp, willen we de volgende deelnemers aan de werkgroep “Recreatief medegebruik Slikken van Voorne” bedanken: Finnigan Borms namens de provincie Zuid-Holland, Gert de Groot namens Natuurmonumenten, Hans Lammers namens Rijkswaterstaat, Gerard van den Nieuwendijk namens Waterschap Hollandse Delta, Hugo Vreugdenhil namens het Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg en tot slot Jolanda de Leeuw van Weenen namens de gemeente Westvoorne.

Voor het leveren van gegevens en/of hun medewerking aan de activiteit willen we Jan Alewijn Dijkhuizen en Govert Vroegindeweyj namens het Zuid-Hollands Landschap, Bart Lensink, Siem Sniijders en Wim Prins namens de KNNV en André Knulst namens de NKV bedanken.

Voor hun hulp bij het onderzoek naar participatie willen we Jeroen Voskuilen namens het Bezoekerscentrum Sonsbeek en Jeroen Glissenaar namens de gemeente Arnhem bedanken. Tot slot, gaat onze dank uit naar Wim Timmermans voor zijn hulp bij de brainstormsessie.

Dit rapport is bedoeld voor het Zuid-Hollands Landschap, maar kan ook gebruikt worden door andere deelnemers aan de Werkgroep Recreatief medegebruik Slikken van Voorne. Dit rapport kan gebruikt worden om de communicatie van de zonering in de Slikken van Voorne te evalueren. Tevens kan dit rapport gebruikt worden voor andere partijen als achtergrondinformatie voor andere participatieonderzoeken in het natuurbeheer.

Tim Eestermans
Jeroen Holzhauer
Judith Santegoets

Velp, januari 2010

Samenvatting

Dit rapport bevat een evaluatie van de communicatie over de zonering in de Slikken van Voorne. Het doel van dit rapport is om een advies te geven over hoe de zonering beter naar de recreant gecommuniceerd kan worden.

De zonering is in 2008 ingevoerd en er zijn nu problemen met de handhaving van de regels van de zonering in de Slikken van Voorne. Bepaalde recreanten houden zich niet aan deze regels. Om deze reden heeft het Zuid-Hollands Landschap het Studentenadviesteam BUF3 gevraagd om de communicatie omtrent de zonering onder de loep te nemen. De volgende onderzoeksvraag is geformuleerd voor deze evaluatie: Leidt de recreatiezonering in de Slikken van Voorne en de communicatie hierover tot het gewenste gedrag bij de recreant? In deze onderzoeksvraag wordt onder het gewenste gedrag verstaan het naleven van de regels van de zonering.

Hieronder wordt de methode beschreven die gebruikt is om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Om te onderzoeken hoe het proces tot de vorming van de zonering verlopen is en om erachter te komen of er daadwerkelijk een probleem is omtrent de zonering zijn de deelnemers aan de werkgroep die de zonering heeft opgesteld en een toezichthouder geïnterviewd. Er is vervolgens een studie gedaan naar participatiemethoden om kennis te nemen van dergelijke processen. Hiervoor zijn een aantal mensen geïnterviewd en is er literatuur geraadpleegd. Vervolgens zijn de natuurwaarden van de Slikken van Voorne en de achtergrond van de Natura 2000 aanwijzing onderzocht. Dit is gedaan door het bestuderen van rapporten en het interviewen van mensen van de plaatselijke KNNV. Daarna is een dag georganiseerd om de recreant in contact te brengen met de beheerder van het Zuid-Hollands Landschap en andersom. Het doel van deze dag was de mening en het belang van de recreant te weten te komen. Deze dag is wegens slechte weersomstandigheden niet doorgegaan en daarom is er geen informatie van recreanten beschikbaar gekomen.

Uit bovengenoemde onderzoeken blijkt dat de natuurwaarden hoog zijn en dat het gebied vooral belangrijk is voor steltlopers en eenden. Vandaar dat het aangewezen is als rustgebied voor deze vogels binnen het Natura 2000 gebied de Voordelta.

De huidige communicatie over de zonering is tot op heden echter onvoldoende geweest en leidt niet tot het gewenste gedrag onder de recreant. Het grootste conflictpunt is dat individuele kitesurfers geregeld in het vogelrustgebied komen, voornamelijk op drukke dagen in het voor- en najaar. Ook lopen er geregeld loslopende honden waar zij niet mogen komen. BUF3 vermoedt dat dit mede komt doordat het contact met de recreanten niet zo goed is, het belang van de natuur niet genoeg kenbaar gemaakt wordt en de informatie over de zonering niet voor iedereen toegankelijk is.

De belangrijkste aanbeveling in dit rapport is dat er naar gestreefd moet worden een warmer contact met de recreant te krijgen. Het wordt daarom door BUF3 aanbevolen om een activiteit te organiseren voor de recreant. Tevens moet er gestreefd worden de natuurwaarden meer kenbaar te maken, dit kan tijdens excursies of een andere activiteit. Hiervoor zijn twee activiteiten tot in detail uitgewerkt: het Slikkenspreekuur waarbij de recreanten met hun vragen en verhalen bij de beheerder terecht kunnen en Happen en Slikken waarbij eten aangeboden wordt en zo een link gelegd wordt met de voedselbehoefte van vogels. Een betere informatievoorziening over de zonering is ook aan te bevelen, BUF3 geeft daarom onder andere het advies om een nieuwe website over de zonering te maken.

1. Inleiding

Kader

Het Zuid-Hollands Landschap is beheerder van ongeveer 3700 ha natuurgebied in de provincie Zuid-Holland. Daaronder valt ook het gebied de Slikken van Voorne, wat aansluit op de Duinen van Oostvoorne. De Slikken van Voorne valt onder het Natura 2000 gebied Voordelta.

In de Slikken van Voorne is sinds 2008 een recreatiezonering van toepassing met als doel de recreatie en natuur samen te laten gaan in dit gebied. Deze zonering is ingesteld op advies van de werkgroep Recreatief medegebruik Slikken van Voorne (hierna te noemen de werkgroep). Deze werkgroep is ontstaan vanuit het Bestuurlijk Overleg van de “Gebiedsgerichte Aanpak Voorne-Putten-Rozenburg” en ingesteld omdat er veel onduidelijkheid bij recreanten was wat er wel en niet mocht op het strand. (Om een en ander te verduidelijken is een stroomschema (zie figuur 1) opgenomen.)

Deze onduidelijkheid ontstond toen het strand gesloten werd voor auto's. Deze sluiting was het resultaat van uitgebreid overleg in het Bestuurlijk Overleg en onderdeel van een convenant (“Impuls recreatie, natuur en landschap op Voorne-Putten”, 2001), waarbij o.a. verschillende maatregelen zijn genomen om op de Slikken van Voorne natuur en recreatie op een goede manier naast elkaar te kunnen laten bestaan. Andere maatregelen die onderdeel uitmaakten van dit convenant waren:

- Vrij liggend fietspad creëren in de Binnenduinrand
- Strandpaviljoen “de Zeemeeuw” beëindigen of verplaatsen

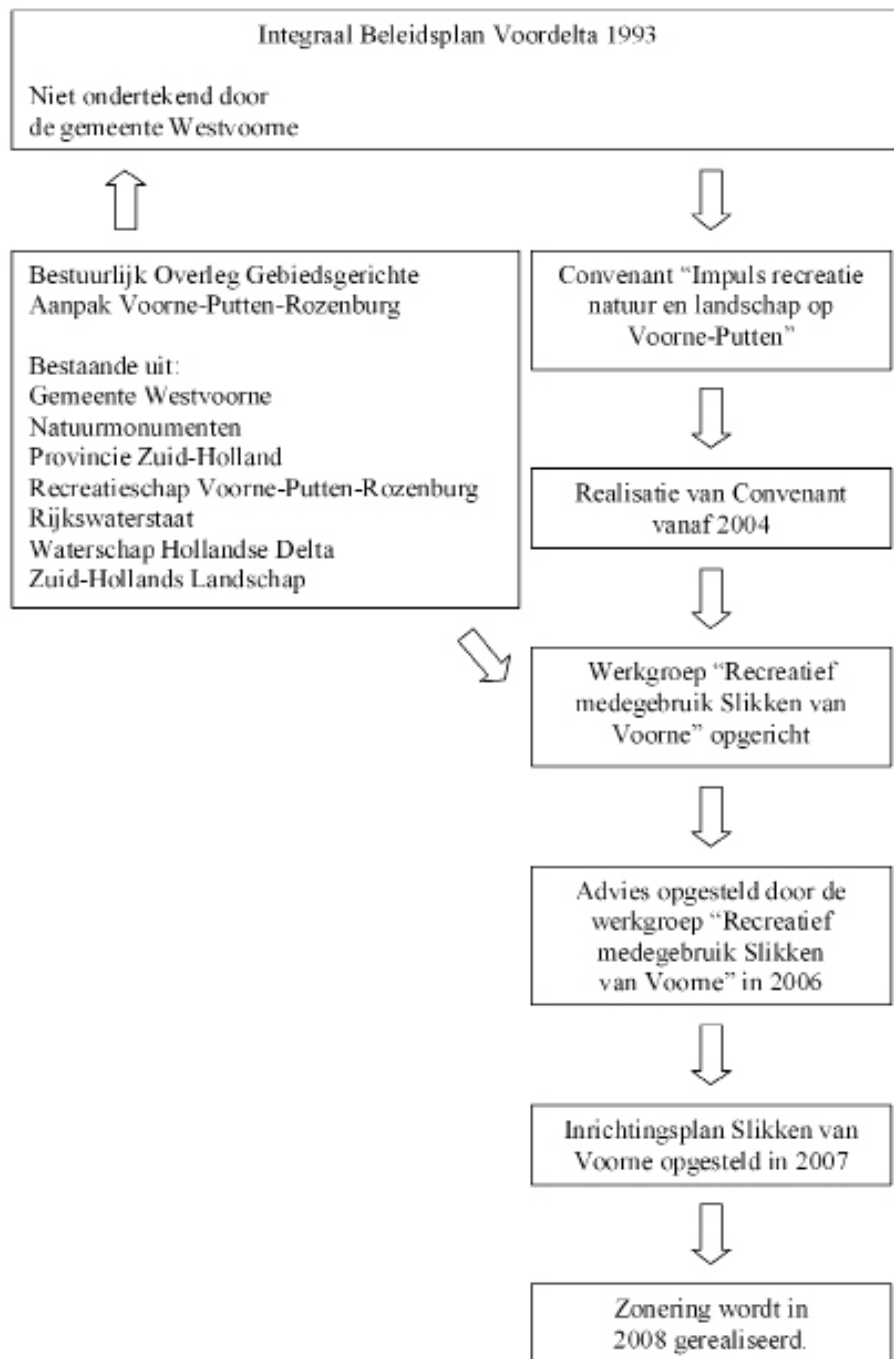
Het sluiten van het autostrand was echter geen nieuw idee. Al in 1993 is er een Integraal Beleidsplan Voordelta opgesteld door het ministerie van Verkeer en Waterstaat, waar dit punt in naar voren kwam. Pas 15 oktober 2004 is deze maatregel realiteit geworden.

Toen het strand voor gemotoriseerd verkeer gesloten werd, dachten veel recreanten dat zij helemaal niet meer op het strand mochten recreëren. Daarom is de werkgroep opgericht en in 2006 gaven zij advies om een recreatiezonering in te stellen. Ook heeft deze werkgroep een inrichtingsplan opgesteld waarin is opgenomen hoe het onmogelijk wordt gemaakt voor auto's om het strand op te gaan en hoe de zonering zichtbaar wordt gemaakt in het veld. Daarnaast is hierin een communicatieplan voor de nieuwe zonering opgenomen. De zonering is nu één jaar van kracht en binnen de werkgroep is afgesproken dat deze geëvalueerd gaat worden. Daarbij wordt ook gekeken naar de communicatie richting de recreant. Als opstapje voor deze evaluatie die door de werkgroep gedaan zal worden, is er dit advies voor de communicatie over de zonering voor het Zuid-Hollands Landschap.

Aanleiding en doel

In het gebied wordt intensief gerecreëerd door onder andere wandelaars, nordic walkers, fietsers, mensen met honden, ruiters, kitesurfers en kitebuggy'ers. Dit betekent een hoge recreatiedruk in een beschermd natuurgebied. Deze activiteiten zijn met een aantal beperkingen mogelijk in het gebied. De zonering laat zien waar deze activiteiten toegestaan zijn en waar niet. De zonering is aangegeven op een aantal informatiepanelen. De strandpalen en boeien in het water geven de grenzen van de zones aan.

Bepaalde recreanten houden zich niet aan de zonering. Om deze reden heeft het Zuid-Hollands Landschap het Studentenadviesteam BUF3 gevraagd om de communicatie omtrent de zonering onder de loep te nemen. Het doel van deze evaluatie is om een advies op te kunnen stellen voor het Zuid-Hollands Landschap hoe de communicatie verbeterd kan worden om ervoor te zorgen dat recreanten zich beter aan de zonering gaan houden.

Figuur 1: Stroomschema dat het proces van het ontstaan van de zonering aangeeft.

Onderzoeksvraag

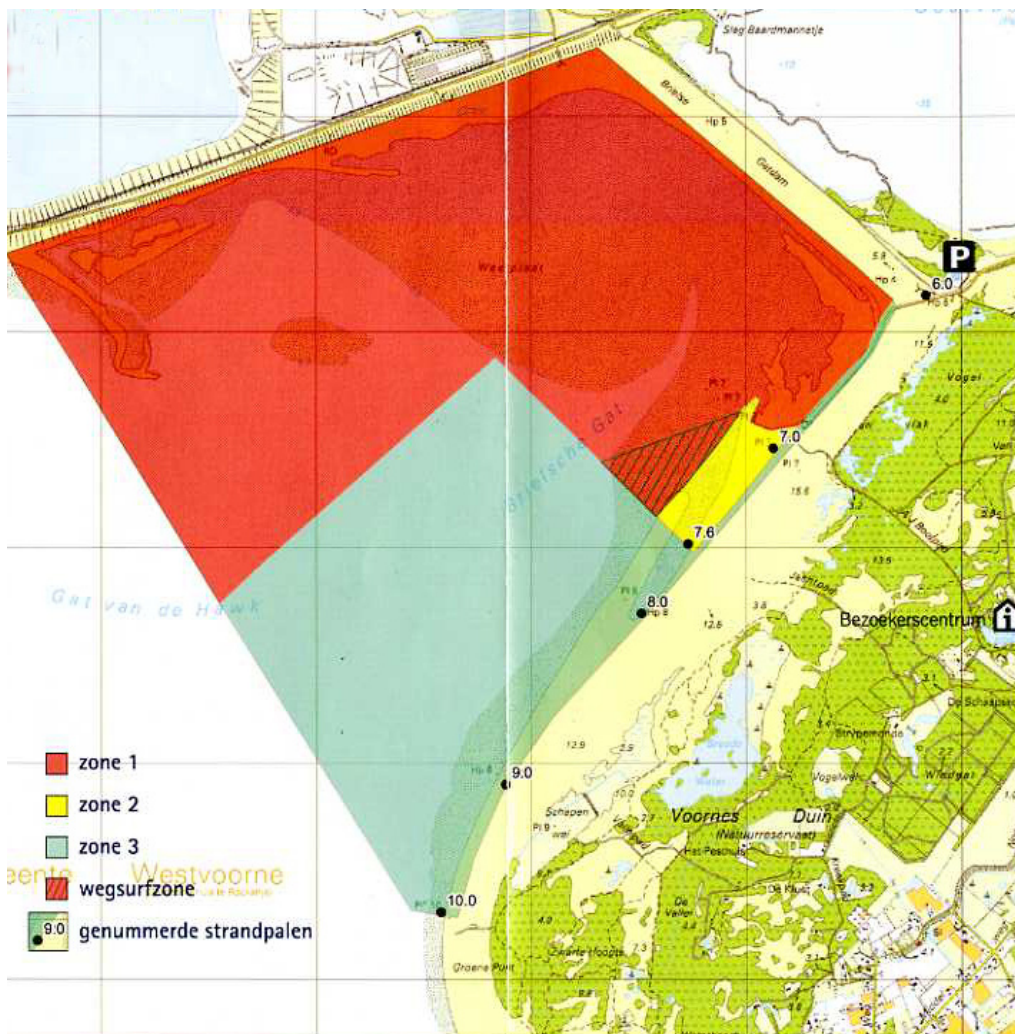
Bij het evalueren van de communicatie over de zonering heeft Studentendvliesteam BUF3 de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Leidt de recreatiezonering in de Slikken van Voorne en de communicatie hierover tot het gewenste gedrag bij de recreanten?

Onder het “gewenste gedrag van recreanten” wordt verstaan dat de recreant zich houdt aan de regels van de recreatiezonering (zie figuur 2) en dat die regels begrepen worden.

Uit de onderzoeksvraag volgen onderstaande deelvragen:

- Hoe is de besluitvorming tot stand gekomen?
- Wat vinden de verschillende deelnemers aan de werkgroep van de recreatiezonering?
- Welke randvoorwaarden stelt het beheerplan van het Zuid-Hollands Landschap en de aanstelling als Natura 2000 gebied voor de recreatie?
- Wat zijn de natuurwaarden en cultuurhistorische waarden van de Slikken van Voorne?
- Wie zijn de gebruikers?
- Waar conflicteert het huidige gebruik met het gewenste gebruik?
- Hoe verloopt de communicatie over de recreatiezonering van de werkgroep richting de gebruikers?
- Hoe verloopt de communicatie over de recreatiezonering van de gebruikers richting de werkgroep?
- Is het nodig (de communicatie over) de recreatiezonering te verbeteren en zo ja hoe?

Figuur 2: De zonering in de Slikken van Voorne. Zone 1 is voor natuur met beperkt recreatief medegebruik ('natuurzone'), zone 2 is voor natuur met recreatief medegebruik ('overgangszon') en zone 3 is voor natuur met intensief recreatief medegebruik ('extreme sportzone'). Ook is er een wegsurfzone.

Leeswijzer

In het hierna volgende hoofdstuk vindt u een korte beschrijving van het projectgebied. In hoofdstuk 3 wordt de methode beschreven. Als achtergrondinformatie is een hoofdstuk met ervaringen van andere beheerders met participatie opgenomen, een hoofdstuk waarin de implicaties van de Natura 2000 aanstelling worden aangegeven en een hoofdstuk met de natuurwaarden aanwezig in de Slikken van Voorne. In hoofdstuk 7 worden de resultaten uit de verschillende interviews weergegeven. Vervolgens worden de conflictpunten tussen het bestaande en gewenste gedrag besproken, gevolgd door de communicatieknelpunten en –kansen en het daaruit volgende advies. Er wordt afgesloten met een discussie en een conclusie.

2. Gebiedsbeschrijving

Het projectgebied ligt in de gemeente Westvoorne en wordt begrensd door de Maasvlakte en de Brielse Gatdam in het noorden. In het oosten vormt de zeereep bij strandpaal 6.0 tot en met strandpaal 10.0 op het strand van Voorne de grens. Hieronder staat een kaartje van het projectgebied.

Figuur 3: Topografische kaart van het projectgebied Slikken van Voorne.

De Slikken van Voorne is een gebied van ongeveer 450 hectare groot. Het gebied heeft zich gevormd sinds in 1966 het Brielse Gat is afgesloten met een dam. Ook de aanleg van de Maasvlakte en baggerberging de Slufter hebben invloed gehad op de ontwikkeling van het gebied. De ontwikkeling vindt nog steeds plaats door aanvoer van zand en slib door wind en getij. Het getij wordt enigszins afgezwakt door de aanwezigheid van de Maasvlakte en de baggerberging. Het verschil tussen eb en vloed bedraagt ongeveer anderhalve tot twee meter. In de oksel van het strand en de Brielse Gatdam is het grootste schor te vinden, ook aan de noordzijde tegen de Maasvlakte aan zijn enkele kleinere schorren te vinden. Bijzonder in het gebied zijn ook de primaire duintjes die tussen paal 7.0 en 7.6 zijn te vinden, deze duintjes groeien nog steeds. In het gedeelte dat bij eb droogvalt en bij vloed overstroomt liggen drie grote zandplaten. Op dit moment groeit er een nieuwe strandarm langs het strand in noordoostelijke richting, deze kan op den duur doorgroeien en zich verbinden met het strand.

In het gebied foerageren en rusten steltlopers en andere trekvogels. Er broeden kustbroedvogels zoals de grauwe gans en het gebied is een rustplaats voor zeehonden. In de Slikken van Voorne komen daarnaast waardevolle plantensoorten voor, zoals zeeveegbree, zulte en zeewolfsmelk.

Naast een natuurgebied is dit een intensief recreatiegebied. Voor kitesurfers is het ideaal om hier te leren kitesurfen, vanwege de ondiepe zee en de matige stroming van het water. Door de breedte van het strand en de geïsoleerde ligging komen er niet veel mensen om te zonnen en te zwemmen. Vandaar dat vooral ruimte-behoevende vormen van recreatie gebruik maken van het strand, zoals kitebuggy'en en aangespannen rijden (voor een overzicht van alle vormen van recreatie zie bijlage 1).

3. Methode

Het onderzoek naar de communicatie over de zonering van de Slikken van Voorne wordt op verschillende manieren opgepakt. Hieronder worden die verschillende manieren besproken per deelvraag.

Om te onderzoeken hoe de procesgang tot de zonering tot stand is gekomen en wat de verschillende deelnemers aan de werkgroep die de zonering bedacht heeft inmiddels vinden van de zonering en de communicatie daarover, worden interviews gehouden met al deze deelnemers.

Om deze interviews in een ontspannen sfeer te laten verlopen, wordt er gekozen voor een ludieke omgeving. Dit zal Diergaarde Blijdorp zijn, dat als referentiegebied kan dienen, omdat hier ook natuur en recreatie samenkomen. Er wordt de deelnemers vragen gesteld die gegoten zijn in vergelijkingen tussen de diertuin en de Slikken van Voorne. Zo wordt getracht op een andere manier naar de zonering te kijken. De vragen die hen gesteld gaan worden, zijn te vinden in bijlage 2.

Wanneer het voor bepaalde deelnemers aan de werkgroep onmogelijk zal zijn om mee te gaan naar Blijdorp, zullen zij telefonisch geïnterviewd worden. In bijlage 3 staat het draaiboek inclusief de vragenlijst hiervoor.

Literatuurstudie dient de deelvragen te beantwoorden over de randvoorwaarden voor de recreatie (vanuit het beheerplan van het Zuid-Hollands Landschap en de aanstelling als Natura 2000 gebied) en de aanwezige cultuurhistorische waarden en natuurwaarden. In ieder geval zullen de beheerplannen van het Zuid-Hollands Landschap en Natura 2000 gebied Voordelta bestudeerd worden.

Daarnaast zal er lokale kennis over het gebied ingeschakeld worden om informatie te vinden over de cultuurhistorische waarden en de natuurwaarden. De KNNV afdeling Voorne, is bereid een rondleiding te geven en vragen te beantwoorden.

Om te achterhalen wie de gebruikers zijn en waar hun bestaande gedrag conflicteert met het gewenste gedrag wordt gebruik gemaakt van (a) monitoringsverslagen die bijgehouden worden door verschillende partijen van de werkgroep, (b) interviews met de toezichthouders en (c) de agenda en het verslag van de bijeenkomst op 3 december 2009 van Platform Handhaving Voordelta.

a) Volgens het “Inrichtingsplan Slikken van Voorne” zal de recreatie als volgt gemonitord worden:

- aan de toezichthouders van Zuid-Hollands Landschap, Natuurmonumenten en Groenservice Zuid-Holland zal worden gevraagd een korte lijst met vragen over het recreatief gebruik tijdens hun rondes mee te nemen en in te vullen;

- de gemeente Westvoorne en Groenservice Zuid-Holland zullen klachten, suggesties en opmerkingen van recreanten registreren.

Deze partijen zal gevraagd worden deze lijsten en/of klachten, suggesties en opmerkingen van recreanten ter beschikking te stellen voor dit onderzoek.

b) Alle toezichthouders van de toezichthoudende partijen in de Slikken van Voorne worden uitgenodigd voor een telefonisch interview. Dit zijn toezichthouders van het Zuid-Hollands Landschap, Natuurmonumenten, provincie Zuid-Holland en Groenservice Zuid-Holland.

c) De agenda en het verslag van de bijeenkomst van Platform Handhaving Voordelta zal via het Zuid-Hollands Landschap opgevraagd worden.

Voor het onderzoeken van de communicatie van de werkgroep naar de gebruikers zullen de huidige communicatiemiddelen onderzocht worden. Volgens het “Inrichtingsplan Slikken van Voorne” zijn de communicatiemiddelen een persbericht, een website, een folder en informatiepanelen. Deze middelen zullen beoordeeld worden. Middels veldbezoek zal bekeken worden of er andere (communicatie)middelen gebruikt worden in de Slikken van Voorne en wat de uitstraling daarvan is op de communicatie over de zonering.

Om de deelvraag over de communicatie in de tegenovergestelde richting te onderzoeken zal een activiteit worden georganiseerd in samenwerking met het Zuid-Hollands Landschap. Deze activiteit is het ‘Slikkenspreekuur’, waarbij recreanten uitgenodigd worden in gesprek te gaan met de beheerder van de Slikken van Voorne. Daarnaast zal ‘Happen en Slikken’ dienen om mensen te voorzien van eten en drinken en daaraan

een verhaal over het belang van dit gebied voor trekvogels te koppelen. Deze activiteitendag is gericht op de recreanten uit de omgeving en zal daarom aangekondigd worden in de lokale pers en middels posters die worden opgehangen door het Zuid-Hollands Landschap. Door het Slikkenspreekuur wordt getracht een doelgroep te bereiken die breder is dan de natuurliefhebbers. Met die laatste doelgroep bestaat al contact en de meerwaarde van dit onderzoek wordt dus gezien in het onderzoek naar de doelgroepen die minder geïnteresseerd zijn in natuur, maar wel naar de Slikken van Voorne komen.

Om het contact tussen beheerder en recreanten op een ontspannen manier te laten verlopen, is er voor gekozen dit enigszins ludiek aan te kleden om zo een positieve sfeer te creëren.

Gedurende deze dag zal de recreanten ook gevraagd worden naar hun mening over de zonering en de communicatie daarover.

Wanneer de communicatie tussen de gebruikers en de werkgroep op deze manier onderzocht zal worden, wordt er in feite al een participatieproces aangegaan. Om dit met enige achtergrondkennis te kunnen gaan doen, is besloten van te voren onderzoek te doen naar participatie. Hierbij zullen zowel de theoretische kennis als de praktische kennis over participatiemethoden onderzocht worden.

Gezien de korte tijd van dit onderzoek zal er optimaal gebruikt worden gemaakt van de kansen die zich voordoen. Dit zullen zijn: een lesweek over beleid en participatie aan Van Hall Larenstein en een manifestatie “Samen voor Natuur” op dezelfde locatie met als onderwerp ‘contact’. Daarnaast zal er een interview worden gedaan met de beheerder van park Sonsbeek en de directeur van het bezoekerscentrum Sonsbeek, respectievelijk meneer Glissenaar en meneer Voskuilen, over hun ervaringen met participatie

Voor de theoretische onderbouwing wordt er literatuuronderzoek gedaan, waarbij vooral gelet zal worden op welke methoden er zijn gebruikt en wat daarmee de positieve en negatieve ervaringen zijn.

4. Achtergrondinformatie over participatie

Hieronder worden kort de belangrijkste lessen die te leren zijn uit de ervaringen van anderen gepresenteerd. Deze zijn gebaseerd op een interview met meneer Glissenaar en meneer Voskuilen (verslag in bijlage 4), een workshop van mevrouw Van Leeuwen van Staatsbosbeheer (verslag in bijlage 5), een lesweek over participatie en beleid en literatuuronderzoek.

Procesmatig

In de “Richtlijnen voor een effectieve verbinding tussen informele interactieve processen en formele besluitvorming” van Edelenbos et al (2004) staat bovenaan dat vroegtijdig, maar het liefst al voordat het proces van start gaat, moet worden aangegeven wat de verwachtingen zijn over de invloed van het interactieve proces op de formele besluitvorming. In het geval van participatie in het natuurbeheer moeten de participanten dus van te voren bekend zijn met wat er gedaan wordt met hun inbreng. Veel problemen rondom participatieve processen komen voort uit onduidelijkheid hierover. Burgers verwachten dan veel meer dan waargemaakt wordt en komen daardoor bedrogen uit (Aarts & Van Woerkum; 2008). Bij het communiceren over wat er met de inbreng van recreanten wordt gedaan, is het van belang om daar eerlijk over te zijn en geen gouden bergen te beloven.

Er zijn verschillende manieren waarop met de inbreng van participanten omgegaan kan worden. Pröpper en Steenbeek (1998) onderscheiden hier zeven verschillende stijlen voor:

- Gesloten autoritaire stijl (geen participatie)
- Open autoritaire stijl (doelgroepenonderzoek/informatie geven)
- Gesloten participatieve stijl (consultatie over een gesloten vraagstelling)
- Open participatieve stijl (adviseren over een open vraagstelling)
- Delegerende stijl (meebeslissen)
- Samenwerkende stijl (evenwichtige inbreng van alle partijen)
- Faciliterende stijl (mensen worden ondersteund om de zaken zelf te regelen)

Het grootste verschil in deze stijlen is waar de beslissingsbevoegdheid ligt. Bij de eerste vier stijlen blijft die bij de beheerder. Bij de volgende twee stijlen wordt die verdeeld en bij de laatste zelfs helemaal weggegeven. Van Leeuwen heeft ervaring in een klein natuurgebied met deze laatste stijl van participatie en haar ervaringen hiermee zijn positief (zie bijlage 12).

Bij de voorbereiding van participatie is het noodzakelijk na te gaan hoeveel ruimte er is voor de inbreng van de participanten. Participatie anders dan een autoritaire stijl is alleen zinvol als het inrichtings- of beheerplan niet al helemaal vol zit. Er zijn dan nog aanpassingen mogelijk waar hun inbreng welkom is (Kalb, 2001; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003).

Bovenstaande zaken komen ook terug in de randvoorwaarden voor een interactief proces zoals opgesteld door Buhr (2005). Deze kan dienen als een checklist voordat het proces opgestart wordt.

Randvoorwaarden om een interactief proces aan te gaan:

- Er is voldoende beleidsruimte (voor nieuwe ideeën of aanpassingen)
- Er wordt open gecommuniceerd met externen
- Binnen je eigen organisatie staat iedereen achter de participatieve aanpak wat betreft de inbreng van participanten
- Er is duidelijkheid over de gewenste rol van eigen organisatie versus de deelnemers
- Er wordt een meerwaarde (kennis of draagvlak) verwacht ten opzichte van een meer autoritair proces
- Er is een goede relatie tussen de organisatie en de deelnemers
- De problematiek zelf leent zich er voor (er is voldoende tijd, onderhandelingsruimte, het is relevant en interessant voor alle betrokkenen en het is hanteerbaar)

Bij het participatieproces zouden ook professionals en bestuurders op hun eigen manier betrokken moeten worden, zodat er ook betrokkenheid bij hen ontstaat. Professionals kunnen een actieve rol krijgen, zodat er kennis wordt ingebracht. Bestuurders daarentegen kunnen een meer volgende rol krijgen, zodat zij op de hoogte zijn van de motieven, belangen en perspectieven van de participanten (Edelenbos et al; 2004). Ook kan dit meer financiële armslag opleveren. Om dit voor elkaar te krijgen, is het nodig hun vaak aanwezige koudwatervrees te overwinnen (Aalbers; 2006).

Voor het proces wordt aangegaan, en voor specifieke activiteiten, is het handig om een draaiboek te maken (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003). Hierin moet een realistische tijdsplanning opgenomen worden, die zo veel mogelijk moet worden nagekomen.

Verskillende partijen geven aan dat het verstandig kan zijn om een onafhankelijke derde in te huren om het participatieproces te leiden. Aarts en Van Woerkum (2008) zien het als niet erg realistisch dat belanghebbenden in een onderhandelingsituatie in staat zijn boven het proces te staan waarin zij zelf betrokken zijn. Buhr (2005) ziet een onafhankelijke derde als nuttig wanneer er sprake is van een verslechterde relatie.

Ook uit de praktijk komen geluiden dat dit verstandig is als er veel verschillende partijen samen moeten overleggen (Glissenaar & Voskuilen, 2009). In de Balij zit een onafhankelijk persoon het Gebruikersforum voor en dit heeft als voordeel dat dit meer vertrouwen geeft (Van Leeuwen, 2009).

Communicatie

Zoals in de randvoorwaarden voor een interactief proces is vermeld, is open communiceren van groot belang. Dit betekent dat je bereid bent om openheid te geven en dat er tijd en geld is om die openheid te verwezenlijken (Buhr; 2005). Ook is er tijd nodig om ervoor te zorgen dat er op hetzelfde niveau gepraat kan worden, er moet dus geïnvesteerd worden in het kennisniveau van de burgers. Daarnaast heeft dit als voordeel dat mensen zo al veel verder gaan doordenken over wat ze willen en wat de consequenties daarvan zijn (Glissenaar & Voskuilen, 2009).

Het versterkt de duidelijkheid als er gedurende het proces één iemand is aangesteld als aanspreekpunt. Die persoon kan ook ervoor zorgen dat er contact gehouden wordt met alle betrokkenen (Corten et al, 1997).

In de communicatie met recreanten is het van belang dat men breed geïnformeerd is, aangezien de ambtelijke afbakening voor hen niet bestaat (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003).

Communicatie tussen professionals in het natuurbeheer en recreanten wordt bemoeilijkt doordat de professional vooral vanuit zijn kennis praat en de recreant vanuit zijn beleving. Voor de professional ligt er dus de taak om ook aan de beleving aandacht te geven (Buijs, 2009).

Het is van belang pas met het werk te beginnen als alle partijen het met elkaar eens zijn, dit kost alleen vooraf veel tijd om met elkaar tot een goed plan te komen (Glissenaar & Voskuilen, 2009; Van Leeuwen, 2009). Maar een goede communicatie vooraf en een open houding naar elkaar toe levert voor later een hoop tijdswinst op (Van Leeuwen, 2009).

Sfeer

Voor het starten van een participatieproces kan het nuttig zijn om eerst oud zeer de ruimte te geven. Anders blijven oude problemen en de daarbij horende emoties steeds omhoog komen en de relatie beïnvloeden. De rest van het proces kan dan doorlopen worden zonder steeds terug te moeten kijken.

Daarnaast is het gedurende het proces van belang emoties te erkennen. Dit geeft recreanten die vooral vanuit hun beleving naar natuur kijken het gevoel serieus genomen te worden (Van Doorn, 2009).

Gedurende het proces zelf is het van belang om de kennis die aanwezig is bij de participanten te benutten. Dit geeft hen het gevoel dat er respect is voor hen. Om de motivatie gedurende het proces op peil te houden, kan er regelmatig teruggekoppeld worden. Dan is iedereen op de hoogte van hoe het proces ervoor staat (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003).

Zowel Van Leeuwen als Glissenaar heeft aangegeven dat je vertrouwen wekt door samen te werken met de inventariserende groepen. Door ook echt wat te doen met de gegevens die zij aanleveren, bijvoorbeeld door werk stil te leggen als zij een nest inventariseren, ontstaat er veel onderling vertrouwen.

Setting

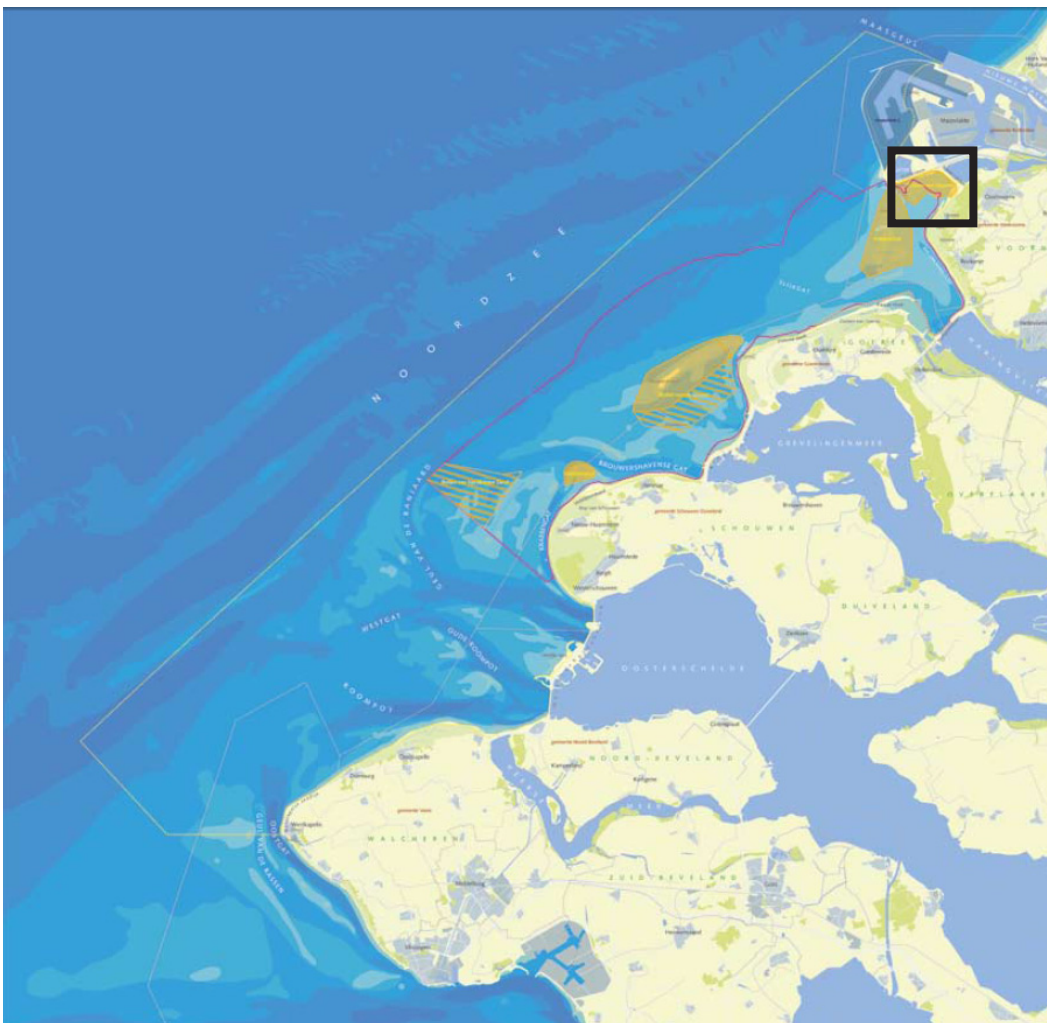
Wanneer er participatie met burgers gewenst is, is representativiteit een probleem. De beter opgeleide, blanke en mannelijke burgers met een uitgekiend zicht op het eigen belang zijn oververtegenwoordigd (Aarts en Van Woerkum; 2009). Daarom is het van belang stil te staan bij de momenten waarop het contact met hen plaatsvindt. Wanneer, hoe laat, het medium, de taal en de setting kunnen van invloed zijn op wie er de moeite nemen te participeren (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003).

5. Achtergrondinformatie over Natura 2000 gebied Voordelta

De Europese Unie heeft een aantal habitatstypen en diersoorten aangewezen die extra beschermd moeten worden. De Voordelta is aangewezen als gebied waar dat voor een aantal habitatsoorten en diersoorten moet gaan gebeuren. Voor dit gebied is een Natura 2000 beheerplan opgesteld (Anonymous, 2008). Hieronder zal een korte samenvatting worden gegeven van wat er in dit beheerplan staat en relevant is voor de zonering van de Slikken van Voorne.

Binnen de Voordelta nemen de Slikken van Voorne een speciale plaats in, omdat dit wordt gezien als het belangrijkste intergetijdengebied van de Voordelta (zie figuur 4). Dit komt doordat de hoeveelheid andere gebieden in de Voordelta die geschikt zijn voor steltlopers en eenden om te foerageren en te rusten afneemt. Zo zijn er steeds minder zandplaten in de Oosterschelde. Die zandbanken zijn van groot belang voor deze vogels, maar ook voor bijvoorbeeld zeehonden, omdat er veel bodemdieren en vissen voorkomen. Door de uitbreiding van de Rotterdamse haven met de tweede Maasvlakte gaat 2.455 hectare van de zandbanken verloren. Om dit te compenseren worden maatregelen genomen om de kwaliteit van soortgelijke zeebodem te verbeteren. Het doel is hiermee dezelfde hoeveelheid voedsel beschikbaar te houden.

Figuur 4: De Slikken van Voorne (omkaderd) in de Voordelta; Bron: Beheerplan Voordelta.

De maatregelen die hiervoor genomen zijn, zijn het instellen van een bodembeschermingsgebied van ca 30.000 ha en het instellen van vijf rustgebieden. Het bodembeschermingsgebied overlapt gedeeltelijk de Slikken van Voorne (zie figuur 5). Hier kunnen bodemdieren en kleine vissen groeien, omdat er geen boomkorvisserij is toegestaan. Experts hebben berekend dat daardoor een kwaliteitsverbetering van 10 % mogelijk is.

Figuur 5: Rustgebied Slikken van Voorne (aangegeven door de gele lijn) en het bodembeschermingsgebied (aangegeven door de roze lijn); Bron: Beheerplan Voordelta.

De Slikken van Voorne is daarnaast aangewezen als een van de vijf rustgebieden en dan speciaal voor steltlopers. Dit is het enige gebied in de Voordelta dat als rustgebied is aangewezen voor steltlopers. Dankzij het rustgebied krijgen de steltlopers een betere kans om ongestoord te rusten. Daarnaast kunnen zij profiteren van het extra voedsel in het bodembeschermingsgebied. Het rustgebied is begrensd op basis van de ligging van de slikken, waar de steltlopers en eenden voorkomen (met een verstoringcontour van 500 m) en de zonerings die opgesteld is door de werkgroep “Recreatief medegebruik Slikken van Voorne”.

Niet alle soorten die de Europese Unie in de Voordelta wil beschermen, komen overal in de Voordelta voor. De Slikken van Voorne zijn vaak de enige plek in de Voordelta waar bepaalde eenden en steltlopers met enige aantallen voorkomen. Vandaar ook dat het is aangewezen als rustgebied voor deze soorten. Op de volgende pagina staat in een tabel om welke soorten het dan gaat. De soorten die dikgedrukt zijn, hebben wat specialere aandacht nodig, omdat ze landelijk gezien een matig ongunstige staat van instandhouding hebben of een afnemende trend in de Voordelta laten zien.

Tabel 1: Vogelsoorten die zijn aangewezen op de Slikken van Voorne

Soort	Staat van instandhouding (landelijk)	Trend (in de Voordelta)	Aanwezig in	Belang Voordelta	Komt naast Slikken van Voorne voor in:
Brilduiker	Gunstig	Toename	Nov-mrt	+	Brouwersdam
Bergeend	Gunstig	Stabiel/fluctuerend	Hele jaar	-	
Smient	Gunstig	Toename	Sept-mrt	-	
Slobeend	Gunstig	Toename	Hele jaar	-	
Grauwe gans	Gunstig	Stabiel	Hele jaar	-	
Pijlstaart	Matig ongunstig	Recente afname	Sept-apr	+	Haringvliet
Krakeend	Gunstig	Recente afname	Hele jaar	-	Haringvliet
Scholekster	Zeer ongunstig	Stabiel	Hele jaar	-	
Kluut	Matig ongunstig	Fluctuerend	Hele jaar	-	
Bontbekplevier	Gunstig	Stabiel/fluctuerend	Hele jaar	+	
Zilverplevier	Gunstig	Stabiel	Hele jaar	-	
Drieteenstrandloper	Matig ongunstig	Toename	Aug-mei	+	
Bonte strandloper	Gunstig	Stabiel/fluctuerend	Sept-mei	-	Brouwersdam
Rosse grutto	Gunstig	Stabiel/fluctuerend	Hele jaar	-	
Wulp	Gunstig	Toename	Hele jaar	-	
Tureluur	Matig ongunstig	Afname	Hele jaar	+	
Lepelaar	Gunstig	Toename	Mei-okt	-	

Voor de gehele Voordelta zijn, net zoals voor andere Natura 2000 gebieden, een aantal algemene doelen opgesteld om te zorgen dat bijvoorbeeld de biodiversiteit behouden blijft. Daarom wil men dat de habitattypen en soorten in een gunstige staat van instandhouding blijven. De ingestelde rustgebieden zijn ook nog nodig om deze doelstelling te kunnen halen. De recreatiedruk is aan het toenemen in de Voordelta, vooral door het langer worden van het recreatieseizoen. Voor de aangewezen habitatsoorten levert dit nauwelijks problemen op (zie bijlage 6), maar veel van de in de Slikken van Voorne voorkomende vogels zijn gevoelig voor recreatie (zie bijlage 7). Zonder de instelling van een rustgebied in de Slikken van Voorne verwacht men dan ook dat de recreatiedruk nog verder zal toenemen en dat daar vooral de scholekster, kluut en tureluur een significant negatief effect van zullen ondervinden. Met de instelling van het bodembeschermingsgebied en het rustgebied is de verwachting dat die negatieve effecten kunnen worden voorkomen. Men verwacht dan juist dat de aantallen van de meeste soorten steltlopers stabiel blijven of zullen toenemen. Een uitzondering wordt gemaakt voor de scholekster, omdat die ook afhankelijk is van hoe er wordt omgegaan met de schelpdiervisserij.

6. Achtergrondinformatie over de natuurwaarden

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het natuurwaardenonderzoek gepresenteerd op een manier waarop dat ook naar het publiek gecommuniceerd kan worden, zoals bijvoorbeeld in een excursie. De informatie is afkomstig uit de literatuur en van interviews met mensen van de plaatselijke KNNV (voor verslag rondleiding doro het gebied zie bijlage 8). Voor verdere reguliere informatie wordt verwezen naar het rapport “De Slikken van Voorne” dat uitgegeven is door de KNNV afdeling Voorne.

De stukjes van hieronder zijn als het ware losse stukjes die wanneer van toepassing verteld kunnen worden. Ze beginnen expres steeds met “dit gebied is zo belangrijk” of een vergelijkbare opening, omdat het belang van de Slikken van Voorne meer benadrukt moet worden.

Dit gebied is zo bijzonder, omdat het nog maar zo jong is. Vroeger was dit de monding van de rivier de Brielse Maas, maar de mens heeft het gebied helemaal op de schop genomen. In de jaren '40 van de vorige eeuw is de Brielse Maas afgedamd, waardoor het verderop gelegen Brielse Meer is ontstaan. Later, toen men de Maasvlakte wilde gaan bouwen, had men daar veel zand voor nodig. Om aan dat zand te komen, hebben ze een grote zandwinput gemaakt. Die zandwinput van toen is nu het hierachter gelegen Oostvoornse Meer. Aan de zeezijde van die zandwinput werd een dam aangelegd en dat is de Brielse Gatdam. Zo hebben we hier eigenlijk een inham gemaakt waarin de slikken zich hebben kunnen ontwikkelen (zie figuur 6).

Figuur 6: Overzicht over de Slikken van Voorne.

Dynamiek

Dit gebied is zo uniek, omdat je hier in de tijd van een mensenleven het gebied kunt zien veranderen. Dit gebied is zich pas zo'n 50 jaar geleden gaan ontwikkelen, toen mensenhanden hier een inham maakten. Daarna hebben de wind en de zeestroming steeds meer slib en zand aangevoerd, waardoor de zandplaten en de duinen steeds verder aan zijn gegroeid. Ook het schor zelf is zo ontstaan, want op een gegeven moment was er zo veel zand dat er plantjes op konden groeien. En nog later, na nog meer zand, konden die planten het hele jaar droge voeten houden. Zo groeide het schor beetje bij beetje en raakte het ook steeds meer begroeid. Planten die wel houden van af en toe natte voeten, zoals zeekraal, schuiven zo steeds meer op in westelijke richting, waar het schor heen groeit. Ook komt er steeds meer ruimte aan de oostelijke kant voor planten die helemaal niet zo houden van nattigheid, zoals parnassia. Wie weet hoe het er over 20 jaar weer uitziet!

Dit gebied is zo uniek omdat de zee nog steeds veel invloed heeft. Op dit moment groeit het schor nog wel maar de zee pakt ook weer steeds een stukje af. Daardoor groeit het schor niet meer zo hard. Soms, als het water echt heel hoog komt, zoals bij springvloed, wordt zelfs het hele schor onder water gezet. De muizen die hier wonen, moeten dan rennen voor hun leven! Snel gaan ze dan hier naar de Brielse Gatdam, waar ze weer hoog en droog zitten.

Figuur 7: Zeewolfsmelk.

De Slikken van Voorne zijn heel bijzonder vanwege de vele maar ook zeldzame plantensoorten die hier voorkomen. De KNNV komt hier sinds 1989 elk jaar om steeds dezelfde stukjes schor te bekijken en hebben zo al heel wat verschillende planten langs zien komen. Tussen 2003 en 2005 vonden zij hier 162 plantensoorten. Dat is 10% van alle Nederlandse plantensoorten. Best veel voor zo'n klein stukje land, niet waar? Ook vonden zij 16 plantensoorten die op de Rode Lijst staan. Op de Rode lijst staan alle planten- en diersoorten waar er steeds minder van voorkomen. Dat die 16 plantensoorten hier voorkomen is dus best bijzonder.

Dit gebied is zo bijzonder, omdat kleine zandhoopjes hier ook echt uitgroeien tot duinen. Op die zandhoopjes gaat op een gegeven moment ook helm groeien. Deze plant beschermt de duinen tegen afbraak door de wind. Het is zelfs zo dat helm ervoor zorgt dat de duinen in omvang kunnen toenemen. Wanneer zand over helm heen stuift vormt de plant nieuwe uitlopers, die dan weer meer zand vasthouden. Ook vormt helm een uitgebreid wortelstelsel waarmee de plant ook weer veel zand vasthoudt. Helm is helemaal aangepast aan de extreme omstandigheden op zo'n jong duintje. Als er een ernstig tekort is aan water, rolt het blad zich op richting de bovenkant tot een gesloten koker. Alleen de onderkant staat dan nog open met de buitenlucht. Aan deze zijde vindt weinig verdamping plaats en verder heeft de plant zich helemaal gesloten, dus droogt de plant niet uit.

Planten

Een andere plant die de Slikken van Voorne speciaal maakt is zeewolfsmelk (zie figuur 7). Ook de zeewolfsmelk neemt af in aantal. De plant groeit op open, zonnige plaatsen waar het een beetje zoutig is, zoals hier op de pas ontstane duintjes. De naam zeewolfsmelk verwijst naar het sap in de plant, dit sap is namelijk giftig en voelt als een wolvenbeet. De plant is hierdoor goed beschermd tegen vraat van dieren. De plant wordt dertig tot zestig cm hoog en bloeit van mei tot juli. Wat leuk is aan de plant is dat aan de zaden een zogenoemd 'mierenbroodje' groeit. Mieren vinden dit erg lekker en daardoor nemen ze de zaden mee naar hun nest, op deze manier kan de plant zicht verspreiden.

Een soort die het gebied speciaal maakt is de zeldzame plant parnassia. Op de parnassia moeten we goed letten, want er groeien steeds minder parnassiaplanten in Nederland. De plant staat bekend om zijn mooie bloemen en wordt daarom ook vaak genoemd in gedichten. Hij bloeit van juni tot in september en word maximaal 30 centimeter hoog. Je vindt de plant hier op de hoogste delen van het schor, vlak tegen de Brielse Gatdam aan.

Dit gebied verdient bescherming voor de lepelaar die in het hier vlakbij gelegen Voornes Duin broedt. Deze vogel broedt maar op weinig plaatsen in Europa en Nederland is het meest noordelijke land waar de vogel broedt. Ze broeden in moerasen, rietkragen en moeilijk bereikbare bomen en struiken. Lepelaars zijn zomervogels, in de winter trekken ze naar Afrika. Voordat de lepelaars die in de duinen hier broeden aan deze lange reis beginnen eten ze zich in de Slikken helemaal vol met stekelbaarsjes, kleine witvissen, garnalen en andere kleine waterdieren. Dit doen zij met behulp van hun bijzondere snavel die de vorm heeft van een lepel. Hier dankt deze vogel dan ook zijn naam aan.

Dit gebied is zo belangrijk voor trekvogels de Wadden tot aan Spanje is ongeveer 2000 km vliegen. Tijdens hun tocht houden ze de kustlijn aan voor hun oriëntatie. Gelukkig liggen de Slikken van Voorne precies aan de kustlijn, zodat ze niet nog heel veel kilometers landinwaarts hoeven te vliegen. Voor andere slikkengebieden in de Voordelta, zoals in de Oosterschelde, moeten ze dat wel doen. Vandaar dat je in de tijd dat veel vogels trekken, in het voor- en najaar, hier heel veel verschillende vogels kunt zien (zie figuur 8).

Vogels

Figuur 80: Scholekster op de Slikken.

Dit gebied is ook internationaal gezien van groot belang voor trekvogels. Wanneer vogels vanuit Rusland of Groenland via Nederland naar het Middellandse zeegebied of Afrika vliegen hebben ze onderweg maar enkele goede tussenstops. Het waddengebied is een van de grootste gebieden waar vogels onderweg kunnen eten en rusten. Maar ook de Slikken van Voorne behoren tot de grotere slikken gebieden op de trekroute. Wat de Slikken van Voorne nog belangrijker maakt is dat het de laatste tussenstop is tot aan een slikkengebied bij Bordeaux. Daartussen zijn wel andere slikkengebieden, maar deze staan vaak geheel onder water door het ruwe weer in het najaar. Hierdoor kunnen de vogels er niet zeker van zijn dat ze daar kunnen uitrusten en voedsel verzamelen. Bovendien wordt er in Frankrijk en Spanje gejaagd op de vogels en in Nederland is dit verboden.

Dit gebied is ook belangrijk voor de tureluur. Het gaat helemaal niet goed met deze sympathieke vogel met z'n rode stelten. In heel Nederland komen er steeds minder tureluurs en ook in de Slikken kunnen we er steeds minder zien. Vandaar dat dit gebied aangewezen is als gebied waar hij lekker uit kan rusten en zijn buikje vullen. Kleine vogels, zoals de tureluur hebben namelijk meer tussenstops nodig dan de wat grotere vogels die meer in gewicht kunnen aankomen voor hun lange reis. Voor de kleine vogels zijn de Slikken van Voorne dus essentieel. Daarvoor heeft hij wel enige rust nodig. Als hij heel vaak verstoort wordt door mensen die dichtbij komen, dan wordt hij ongerust en vliegt hij op. Als hij dit te vaak moet doen, kan hij niet genoeg eten verzamelen.

Figuur 9: Nieuwe duinen.

Wat de Slikken van Voorne zo bijzonder maakt is dat hier weer nieuwe duinen aangroeien (zie figuur 9). Hier, vlakbij waar land en zee samenkomen, ontstaan nieuwe zandhoopjes. Biestarwegras is dan zo 'n plantje die daar wel graag groeit en zo met zijn wortels het zandhoopje vastlegt. Zo kan het zandhoopje steeds verder aangroeien. Je kunt dit heel goed zien aan de strandpalen. Strandpaal 7.4 stak in 2003 nog ongeveer één hele meter boven het duintje uit, maar sindsdien is er steeds meer zand boven op gekomen. Nu is de strandpaal helemaal niet meer te vinden!

Andere natuurwaarden

Dit gebied is zo belangrijk omdat er een goed ontwikkeld schor ligt (zie figuur 10). Dit schor is begonnen met een paar plantjes en heeft zich weten uit te breiden tot een gebied met veel verschillende soorten grassen en kruiden. Door alle verschillende soorten planten is het een heel compleet gebied. In de rest van Nederland gaat het niet zo goed met dit type ecosysteem en neemt de hoeveelheid schor af, terwijl het hier juist steeds groter wordt.

Figuur 10: Het schor.

Dit gebied is zo uniek omdat buiten het Waddengebied dit type gebied nauwelijks voorkomt in Nederland. Alleen bij Schouwen-Duivenland in de Oosterschelde zijn nog slikken en schorren te vinden. Je vindt daar de slikken van Bommenede (90 ha), maar dat is nog niet eens 20 % van de grootte van de Slikken van Voorne, het Dijkwater dat ook erg klein is (25 ha) en de Zuidkust van Schouwen dat onderdeel uitmaakt van Plan Tureluur.

7. Resultaten uit de interviews

7.1 Resultaten uit de interviews met de werkgroep

De interviews in Blijdorp zijn gehouden met de volgende mensen:

4 december 10.00 uur:

Mevrouw De Leeuw van Weenen namens gemeente Westvoorne (verslag in bijlage 9)

Meneer Visser namens Zuid-Hollands Landschap (verslag in bijlage 10)

9 december 14.00 uur:

Meneer Lammers namens Rijkswaterstaat (verslag in bijlage 11)

Meneer Vreugdenhil namens Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg (verslag in bijlage 12)

Figuur 11 (links): Slikkentour door Diergaarde Blijdorp met mevrouw De Leeuw van Weenen en meneer Visser.

Figuur 12 (rechts): Slikkentour door Diergaarde Blijdorp met meneer Lammers en meneer Vreugdenhil

De vergelijkingen die De overige deelnemers uit de werkgroep zijn telefonisch geïnterviewd, het gaat dan om:

Dhr G. de Groot namens Natuurmonumenten is op 3 december telefonisch geïnterviewd (verslag in bijlage 13).

Dhr G. van den Nieuwendijk namens Waterschap Hollandse Delta is op 3 december telefonisch geïnterviewd (verslag in bijlage 14).

Dhr F. Borms namens de provincie Zuid-Holland is 14 december telefonisch geïnterviewd (verslag in bijlage 15).

De belangrijkste conclusies uit deze interviews zijn:

- kitesurfers zijn de grootste groep recreanten
- kitesurfers overtreden het meest de regels
- communicatie over de zonering was minimaal bij invoering zonering
- website was beperkt tot webpagina

7.2 Resultaten uit het recreantenonderzoek

De activiteiten voor de recreanten zouden plaatsvinden op 10 januari 2010, maar zijn niet doorgegaan vanwege het slechte weer. Er zijn dus geen resultaten van de recreanten over de zonering.

8. Conflictpunten tussen bestaand en gewenst gedrag bij de recreant

Hieronder worden de resultaten van het onderzoek naar de conflictpunten tussen het bestaande en gewenste gedrag gepresenteerd. Deze informatie is gebaseerd op reacties op de verzoeken om de informatie die volgens het “Inrichtingsplan Slikken van Voonre” bijgehouden wordt om de recreatie te monitoren. Deze reactief zijn verkregen via telefoongesprekken, de mail en tijdens de Slikkentour. Daaruit bleek dat de lijsten met vragen niet bijgehouden waren of niet beschikbaar werden gesteld. Mevrouw De Leeuw van Weenen van de gemeente Westvoorne laat weten geen klachten, suggesties en opmerkingen van recreanten te hebben ontvangen.

Daarnaast is geprobeerd met toezichthouders in contact te komen. Uiteindelijk is het allen gelukt met om met een toezichthouder van het Zuid-Hollands Landschap binnen een korte termijn een afspraak te maken (voor verslag zie bijlage 16). De agenda en het verslag van de bijeenkomst van het Platform Handhaving Voordelta zijn daarentegen niet binnen de projecttijd ontvangen.

Met de verkregen informatie is onderstaand beeld verkegen.

Om ervoor te zorgen dat de regels van de zonering worden gehandhaafd zijn er een aantal toezichthouders van verschillende organisaties aangesteld in het gebied. Het Zuid-Hollands Landschap heeft zijn toezichthouders gemiddeld twee keer per week rondlopen in de Slikken van Voorne, per keer houden zij dan ongeveer een uur toezicht (zie bijlage 16). Wanneer het druk is zijn ze er echter twee tot drie uur per dag. De provincie houdt toezicht met een bootje (dat alleen aan de rand van het gebied kan komen) en dit doen zij maximaal tien keer per jaar. Daarnaast zijn er ongeveer twee keer per maand toezichthouders van Groenservice Zuid-Holland, maar niet in het slikkengebied zelf. Tenslotte houdt Natuurmonumenten ongeveer één keer per maand toezicht.

Wanneer het Zuid-Hollands Landschap toezicht houdt, worden er altijd wel overtredingen geconstateerd, vooral op zondagen. Het eerste halfjaar na het ingaan van de zonering heeft men de kitesurfers alleen gewaarschuwd, de zonering was immers nieuw en men wilde eerst voorlichting geven. Na een halfjaar zijn de toezichthouders wel overgegaan tot het uitschrijven van boetes. In 2008 zijn er in totaal zo’n veertig procesverbalen uitgeschreven, waarvan de meeste bekeuringen werden uitgeschreven aan hondenuitlaters. Dit is echter geen indicatie voor het werkelijke aantal overtredingen, omdat de kitesurfers alleen gewaarschuwd werden. Nu de kitesurfers wel beboet worden, is de sfeer negatiever geworden: het is nu minder vrijblijvend.

Uit de Slikkentours, de interviews met actoren en het literatuuronderzoek blijkt dat de grote meerderheid van de recreanten zich aan de regels van de zonering houdt. De ruiters en menners zijn hier een goed voorbeeld van. Volgens meneer Dijkhuizen, toezichthouder van het Zuid-Hollands Landschap kennen de meeste recreanten de regels wel (zie bijlage 16). Toch zijn er ook problemen omtrent de handhaving van de zonering. Met name kitesurfers komen regelmatig buiten de voor hen bestemde zone. Het gaat hierbij dan om individuele kitesurfers en niet om de kitesurfscholen. De kitesurfscholen houden zich namelijk keurig aan de regels.

Ongeveer 30% van de individuele kitesurfers houdt zich niet aan de regels. Op sommige dagen in het voor- en najaar zie je volgens de toezichthouder wel dertig tot veertig kitesurfers in het beschermde vogelgebied kiten. Deze perioden zijn ook de drukste van het jaar, vooral bij mooi weer en bij ongeveer windkracht vier. Het blijkt dat de meeste van deze kitesurfers wel degelijk de regels kennen (zie bijlage 16), maar bewust het vogelgebied in gaan, omdat dat het een ideale surfspot is. Daarnaast kan het in het voor- en najaar erg druk zijn in de zone waar gekitesurft mag worden. De individuele kitesurfers, die over het algemeen veel ervaring hebben, willen niet tussen de leerlingen van de kitesurfscholen kiten.

Wat ook meespeelt volgens de toezichthouder van het Zuid-Hollands Landschap is dat de kitesurfers calculeren wat de kans is om gepakt te worden. Deze kans is niet zo groot, omdat het voor toezichthouders moeilijk is om de kitesurfers te beboeten. Dit kan namelijk alleen wanneer de kitesurfers op het strand zijn en dan moeten ze ook nog hun legitimatie uit hun auto halen, zo’n anderhalve kilometer verderop.

Over het algemeen ervaren de toezichthouders het contact met de kitesurfers positief, behalve als de kitesur-

fers aangesproken worden op het feit dat ze de regels overtreden. Sommige kitesurfers verontschuldigen zich dan en zeggen dat ze zich voortaan aan de regels zullen houden. Andere kitesurfers zijn geïrriteerd en hebben geen begrip voor de natuur.

9. Communicatiemiddelen

In het inrichtingsplan dat de werkgroep heeft opgesteld, is ook een communicatieplan opgesteld. De communicatiedoelstelling voor dit plan is: ‘Door de inzet van diverse communicatiemiddelen, informeren van verschillende doelgroepen over de recreatiemogelijkheden op de Slikken van Voorne’. (Anonymous, 2007)

De doelgroepen waar men zich op wilde richten zijn:

- Inwoners gemeente Westvoorne
- Bewoners Voorne-Putten
- Ambtenaren en bestuurders van de gemeente Westvoorne
- Ambtenaren en bestuurders van de overige gemeenten op Voorne-Putten
- Specifieke recreatiegroepen, zoals:
  - (Kite)surfers en strandzeilers
  - Badgasten
  - Vissers
  - Ruiters en menners
  - Wandelaars en hondenbezitters
- Ondernemers
- Belangenverenigingen (natuur, sport, en dergelijke)
- Pers

Als communicatiemiddelen zijn gebruikt:

- Folder
- Informatiepanelen
- Website
- Persberichten

De communicatiemiddelen worden hieronder steeds apart beschreven. Deze middelen zijn continu volgens dezelfde methode opgebouwd. Allereerst wordt er iets verteld over de inhoud, gevolgd door een stukje tekst over de zonering en de sfeer. Bij de sfeer is er gekeken of de informatie is gericht op kennis, waarden of beleving. Volgens Arjan Buijs, onderzoeker bij Alterra, is de communicatie tussen de professionals in het natuurbeheer vaak gericht op kennis. De recreanten communiceren vaak over de natuur op het niveau vanuit de beleving. Hiertussen zit dus een verschil. De communicatiemiddelen zullen het beste begrepen worden als ze gericht zijn op beleving (Buijs, 2009). Vervolgens is er gekeken naar het bereik van het communicatiemiddel en tot slot naar sterke punten en verbeterpunten.

Folder

Over de zonering in de Slikken van Voorne is een folder uitgebracht door de partijen van de werkgroep en de Stadsregio Rotterdam. Deze folder heet “Slikken van Voorne, parel in de Voordelta” en beschrijft de ontstaansgeschiedenis, de flora en fauna en de zonering. De zonering is in de folder aangegeven met een kaartje en een beschrijving van wat in de gebieden wel en niet mag door middel van een korte opsomming van de activiteiten. Eveneens is er aandacht gegeven aan wandelroutes.

De inhoud van de folder is vooral gericht op de kennis in het gebied, hoewel er wel drie foto’s met recreanten te zien zijn. Deze folder ligt bij het gemeentehuis, bij het bezoekerscentrum van het Zuid-Hollands Landschap, de bibliotheek en zijn verspreid door de toezichthouders. Ze zijn niet bij het gebied zelf in een kastje gelegd, omdat het risico op sabotage te groot was.

De sterke punten van de folder zijn dat er kaartmateriaal is opgenomen om de zonering visueel weer te geven en dat er foto’s zijn opgenomen die gericht zijn op beleving. De folder is alleen in het Nederlands geschreven, hierdoor kan je niet de toeristen uit het buitenland bereiken.

Informatiepanelen

Als communicatiemiddel worden ook informatiepanelen (zie figuur 13) gebruikt aan de randen van het gebied. De borden zijn te vinden op de parkeerplaats, aan het begin van de strandopgang bij het AJ Bootpad en op de grens van het badstrand en het 'natuur'strand. Deze borden zijn gemaakt door de werkgroep en stads-regio Rotterdam.

De borden geven op een kaartje de zonerings weer en daarnaast staat in het Nederlands beschreven wat er wel en niet mag. Dit is per zone beschreven door middel van een opsomming van recreatievormen. De panelen geven ook uitleg over het gebied en over het samengaan van natuur en recreatie. Inhoudelijk gezien gaat het bord vooral in op de kennis in het gebied.

Met dit bord heb je een beperkt bereik van de recreanten, maar bereik je wel de recreanten die hier komen. Het is echter wel de vraag of ze het bord lezen. Dit bord is in het Nederlands geschreven en bereik je daarmee alleen de bezoeker die de Nederlandse taal machtig is. Van toezichthouder Dijkhuizen hebben we begrepen dat de recreanten afkomstig zijn uit onder andere Nederland, België, Duitsland en Engeland (zie bijlage 15). Door alleen een Nederlandstalig bord te plaatsen mis je kans te communiceren met de 'niet-Nederlands sprekende toerist'.

Figuur 13: Informatiepaneel over de zonerings.

Website

De gemeente Westvoorne is verantwoordelijk voor de website. De website die over de zonerings is geschreven was in eerste instantie niet beschikbaar. Deze is 4 december 2009 online gekomen na vragen van BUF3. Door een zoekopdracht te geven op de site, is een webpagina over de zonerings te vinden. Dit is de enige mogelijkheid om de goede pagina te vinden.

De website geeft beperkt informatie over de zonerings. Op de site (bezocht op 7 december 2009) is te vinden dat het gebied uit drie verschillende zones bestaat. Bij elke zone staat beschreven wat er mag (door middel van een opsomming van de activiteiten) en waar de zone ligt. Tevens staat er nog een klein stukje tekst dat vraagt om de waarden van het gebied te respecteren.

Op de website staat ook een link naar de folder "Slikken van Voorne, parel in de Voordelta". Deze folder geeft een iets uitgebreidere beschrijving van de Slikken van Voorne. De folder is hierboven beschreven. Zowel op de website als in de folder die te downloaden is vanaf de website is geen kaartmateriaal te vinden over het gebied. De site is moeilijk te vinden (alleen via zoekresultaat op website).

Persbericht

Over de sluiting van het autostrand is door de werkgroep één persbericht gestuurd. Verder zijn er door een aantal actieprijzen artikelen in de kranten gepubliceerd over de sluiting van het autostrand. Over de zonering is niet via de media gecommuniceerd. De media is een goed middel om een breed publiek te bereiken. Het is jammer dat dit middel niet is gebruikt om de recreant te informeren.

Overige communicatiemiddelen

Een ander communicatiemiddel is de folder: “Slikken van Voorne, een prachtige kustlandschap” uitgegeven door het Zuid-Hollands Landschap. De folder geeft informatie over de dynamiek, recreëren, vegetatie, vogels en de ligging van de Slikken van Voorne en is uitgegeven in 2002. De zonering is niet in de folder te vinden aangezien de folder voor het begin van de zonering is uitgegeven. De folder richt zich op kennis over het gebied en de beleving ervan. De folder is te verkrijgen via het Zuid-Hollands Landschap.

De folder is uitgegeven voor dat de zonering in werking is gesteld. Dit betekent voor de folder dat hij niet compleet is, omdat er niets van de zonering in te vinden is.

Borden die de grens van het natuurgebied (zone 1) aangeven zijn een communicatiemiddel in het gebied zelf (zie figuur 14). De inhoud van de borden is duidelijk. De borden zijn gericht op de kennis van het gebied. Deze borden bereiken de juiste mensen, omdat ze in het gebied staan en dus iedereen in het gebied de borden ziet. De borden geven goed weer dat je niet in het gebied mag komen, maar niet waarom. Ook zijn de borden alleen in het Nederlands. Volgens de informatiepanelen mag je beperkt recreëren in de rode zone, op het strand blijkt dat het verboden is te recreëren in de rode zone op een wandelpad na.

Figuur 14: ‘Verboden toegang’ bord dat zone 1 omringt.

Het Waterschap Hollandse Delta (beheerder van de Strandweg) heeft de Strandweg afgesloten met een slagboom (zie figuur 15). De slagboom geeft duidelijk weer dat het niet toegestaan is om verder te rijden over de strandweg. Deze slagboom heeft met de zonering te maken omdat de zonering een gevolg is van de afsluiting van de strandweg. De slagboom is duidelijk voor iedereen, iedereen ziet dat je hier niet verder kan.

Figuur 15: De slagboom die de Strandweg afsluit.

Verder is er op het strand nog een communicatiemiddel. Op het strand is de zonering aangegeven door middel van de palen en boeien in het water. De palen en boeien zijn geplaatst door de werkgroep. De zonering is duidelijk weergegeven door de palen als je weet hoe de zonering in elkaar steekt. Zonder kaart van het gebied kan je niet weten waar de palen voor staan. De palen zijn vooral bedoeld om de zonering duidelijk te maken en de recreatie te sturen. De palen en de boeien zijn door iedereen te zien.

Een laatste communicatiemiddel is het directe contact tussen de toezichthouder en recreant. Als de toezichthouder aan het handhaven is op het strand maakt hij een praatje met de recreanten om te kijken of de regels van de zonering worden begrepen (zie bijlage 15). Hierbij speelt de toezichthouder in op de waarden en de kennis van het gebied. Met dit communicatiemiddel kun je inspelen op de belevingswereld van de recreant die voor je staat en kan er interactie ontstaan.

10. Communicatieknelpunten en -kansen

Het hoofdstuk communicatieknelpunten en -kansen beschrijft de knelpunten en de kansen van de communicatie over de zonering in de Slikken van Voorne. De informatie voor deze knelpunten en kansen is afkomstig uit de Slikkentours in Blijdorp, de telefonische interviews en uit veldwaarnemingen. In paragraaf 9.1 worden eerst de knelpunten beschreven. Dit wordt gevolgd door paragraaf 9.2, waar de kansen staan beschreven.

10.1 Communicatieknelpunten

Er is weinig contact met recreanten die niet geïnteresseerd zijn in de natuur

Met recreanten die wel in de natuur geïnteresseerd zijn, is contact tijdens activiteiten van het Zuid-Hollands Landschap zoals excursies. Maar dit gebied trekt ook andere recreanten en van hen is geen duidelijk beeld.

Het belang van de natuur wordt niet genoeg benadrukt.

Kennis over de natuur in de Slikken van Voorne wordt voldoende gegeven, maar het belang ervan wordt niet genoeg duidelijk gemaakt. De noodzakelijkheid van de bescherming wordt daarmee niet voldoende voor het voetlicht gebracht. Dit is wel nodig om te zorgen voor begrip voor de natuurzone bij recreanten.

Informatie is erg algemeen.

De informatie over de zonering wordt nergens toegespitst op een bepaalde doelgroep en blijft daarmee altijd vrij algemeen. Wanneer bijvoorbeeld een vliegeraar wil weten waar hij mag vliegeren, is dat niet snel terug te vinden.

De toegestane activiteiten in de zonering worden alleen aangegeven door middel van tekst.

Dit zorgt voor een drempel voor mensen die niet van lezen houden of er niet zo veel voor voelen er tijd aan te besteden. Waarschijnlijker is het dat vooral mensen die toch al geïnteresseerd zijn in de natuur de teksten lezen. Maar dat is juist niet de groep die het dringendst bereikt moet worden.

De zonering is alleen te begrijpen na het lezen van het informatiepaneel of de folder.

Wanneer men de folder niet heeft gelezen of het informatiepaneel voorbij is gelopen zonder het te lezen, is men op het strand zelf niet meer in staat de zonering te begrijpen. Hier is geen informatie meer te vinden.

Informatie over de zonering te veel gericht op kennis.

Recreanten beleven een natuurgebied vanuit hun beleving en praten er dus ook zo over (Buijs, 2009). De huidige communicatiemiddelen zijn daarentegen heel erg gericht op kennisoverdracht (geschiedenis gebied, beschrijving flora en fauna, toegestane activiteiten) en zullen daardoor minder goed aanslaan.

Sommige leden van de belangrijkste doelgroep hebben geen positief beeld van de informatieverstrekende partijen.

In de ogen van de kitesurfers wordt de informatie verstrekt door partijen die de natuur willen beschermen. Dit is niet in hun belang en zij zullen eerder informatie aannemen van partijen die hun belangen behartigen.

Informatie wordt alleen maar in het Nederlands gegeven.

Zowel de folders, de website als de informatiepanelen zijn slechts in het Nederlands geschreven. Dit gebied trekt echter een internationaal gezelschap kitesurfers. Leden van deze belangrijkste doelgroep zijn dus niet in staat de zonering te begrijpen.

Digitale informatie is moeilijk te vinden, gebrekkig en niet aantrekkelijk gepresenteerd.

Op dit moment is informatie over de zonering slechts te vinden op de website van de gemeente Westvoorne door een zoekopdracht te geven. De belangrijkste doelgroep, de kitesurfers, is echter veel online te vinden. Hier kunnen zij in hun netwerken wel veel informatie vinden over de Slikken van Voorne als plek om te kitesurfen, maar niet over de zonering die daar geldt. Links van hun websites naar de digitale informatie

over de zonering zijn er niet. Bovendien is op de webpagina geen kaartmateriaal aanwezig en is er niet gekozen voor een opmaak die aansluit bij de belangrijkste doelgroep.

Informatie over zone één suggereert meer mogelijkheden dan daadwerkelijk mag.

Volgens de folder en het informatiepaneel zijn wandelen, nordic walken en het uitlaten van een aangelijnde hond toegestaan in zone één. In het gebied zelf blijkt dat zone één op een wandelpad na verboden toegang is. Dit wandelpad komt pas in zicht als men onderaan de Strandweg is, beslaat een klein gebied van zone één en is niet goed aangegeven. De informatie over zone één is dus feitelijk juist, maar suggereert veel meer toegestane vrijheid dan uiteindelijk gegeven wordt.

Folder en website Zuid-Hollands Landschap vermelden niets over de zonering.

Het Zuid-Hollands Landschap heeft een folder over de Slikken van Voorne die alleen gericht is op de oude situatie. In de folder, geschreven in 2002, staat niets over de zonering. Ook in de tekst over de Slikken van Voorne die te vinden is op de website van het Zuid-Hollands Landschap is niets te vinden over de zonering. Bezoekers van dit gebied worden zo van te voren niet compleet ingelicht.

Toeziethouders ondervinden moeilijkheden in het communiceren met kitesurfers.

De kitesurfers die in het gebied aan het sporten zijn, blijven op vaak op het water als er toezichthouders aanwezig zijn. De toezichthouders kunnen het water niet op vanwege de diepte van het water. Het wordt dan lastig om surfers die in overtreding zijn te bekeuren.

10.2 Communicatiekansen

Er zijn vaak toezichthouders in het gebied en zij zoeken contact met de recreant.

Wanneer de toezichthouders van het Zuid-Hollands Landschap in het gebied zijn, gaan zij actief op zoek naar het contact met de recreant. Dit is een kans om het belang van de zonering over te brengen en aan te sluiten op de belevingswereld van de individuele recreant. Vragen kunnen beantwoord worden en feedback van de recreant op de zonering kan ontvangen worden. Dit zorgt voor een betere afstemming tussen de beheerder en de gebruiker.

Contact tussen recreatieverenigingen en werkgroep is warm.

Tussen de leden van de werkgroep en tussen bepaalde organisaties van recreatieverenigingen is een warm contact. Dit is een kans omdat zo de belangengroepen ingezet kunnen worden om het nut van de zonering duidelijk kunnen maken aan hun achterban. Een voorbeeld hiervan is dat Rijkswaterstaat samenwerkt met de Nederlandse Kitesurf Vereniging om een folder te schrijven speciaal voor de kitesurfers.

Er worden excursies naar de Slikken van Voorne georganiseerd.

De excursies kunnen gebruikt worden om het belang van het gebied en de zonering of bepaalde maatregelen duidelijk te maken.

De palen die de zonering in het water aangeven worden vervangen

Deze palen worden door de kitesurfers erg gevaarlijk gevonden en zorgen voor veel onrust in de relatie tussen hen en de beheerders. Het vervangen van de palen door een kitesurfvriendelijkere begrenzing is dus positief nieuws dat naar buiten gebracht kan worden. Hier kan gecommuniceerd worden dat er serieus geluisterd wordt naar de kitesurfers.

Er is een goede samenwerking tussen de leden van de werkgroep.

Goede verhoudingen in de werkgroep zijn noodzakelijk om een goede communicatie naar buiten op te zetten.

11. Advies voor de communicatie

In dit hoofdstuk staat het advies dat aan het Zuid-Hollands Landschap gegeven wordt omtrent de communicatie over de zonering in de Slikken van Voorne. Dit advies volgt uit de gevonden knelpunten. Het advies bestaat uit een aantal algemene punten en er is apart van het rapport een draaiboek met daarin de beschrijving en benodigdheden voor het Slikkenspreekuur en Happen en Slikken.

Zorg voor contact met de recreant.

Dit is met name nodig bij de individuele kitesurfers. Goed contact met recreanten is belangrijk en zorgt voor meer respect voor de beherende en toezichthoudende instantie. Daarnaast zorgt een goed contact er voor dat recreanten misschien geneigd zijn zich beter aan de regels van de zonering te houden. Tevens moet er een goed beeld komen van de belangen en meningen van de recreant. Wanneer deze in kaart gebracht worden en periodiek worden bijgehouden weet het Zuid-Hollands Landschap wat er in het gebied speelt. Daarnaast zal de recreant zich serieus genomen voelen. Het is wel belangrijk om dit in een positieve sfeer te doen. Dit kan bijvoorbeeld door middel van het organiseren van een leuke activiteit, zoals een kitesurfdag of een Slikkenspreekuur.

- Kitesurfdag

Een mogelijke activiteit die in het voorjaar zou kunnen plaatsvinden is dat in eerste instantie de toezichthouders, maar ook de beheerder van het Zuid-Hollands Landschap gaan kitesurfen samen met de kitesurfers. De beheerders en toezichthouders tonen interesse voor het kitesurfen door dit zelf ook eens te proberen en naar de instructies van de kitesurfers te luisteren. Dit zal het Zuid-Hollands Landschap respect en goodwill opleveren.

- Slikkenspreekuur

Het in contact komen met de recreant kan bijvoorbeeld door een Slikkenspreekuur te houden. De beheerder kondigt dan de tijd en plaats aan waar hij in het gebied aanwezig is en dan kunnen recreanten bij hem terecht voor hun vragen en verhalen. In het draaiboek staat precies beschreven wat er nodig is voor het Slikkenspreekuur, wat de kosten zijn en hoe het uitgevoerd kan worden. Belangrijk is dat de beheerder de recreant op een positieve manier reageert. Omdat dit een ludieke manier van contact is, zal men in een wat gemoedelijkere sfeer met elkaar kunnen praten. Dit ontspant de relatie.

Het Slikkenspreekuur zou natuurlijk ook in het voorjaar, de zomer en in het najaar plaats kunnen vinden. In deze periodes zou het Slikkenspreekuur veel meer effect hebben, want in deze periodes zullen er vele malen meer mensen dan in de winter. Een leuk initiatief zou zijn om het Slikkenspreekuur een vast onderdeel te maken in de planning van het Zuid-Hollands Landschap. Het Slikkenspreekuur zou periodiek plaats kunnen vinden. De voordelen van een periodiek Slikkenspreekuur op een rijtje:

- Door vaker een Slikkenspreekuur te houden weet de beheerder wat er in het gebied op dat moment speelt.
- Als het mooier weer is komen er meer mensen
- Als het vaker plaatsvindt komen er steeds meer mensen omdat het een bekend fenomeen wordt.
- Recreanten voelen zich serieus genomen.
- De beheerder kan rechtstreeks informatie geven over nieuwe ontwikkelingen in het gebied en die uitleggen wanneer mensen hier vragen over hebben.

Daarnaast kan er ieder nieuw Slikkenspreekuur een ander onderwerp hebben. Bijvoorbeeld over een bijzondere vogelsoort zoals de tureluur of planten met leuke of unieke eigenschappen. Ook wanneer er nieuwe ontwikkelingen in het gebied zijn kan dit een reden zijn om een Slikkenspreekuur te houden. Daarbij kunnen de mensen dan geïnformeerd worden en terecht met hun vragen.

De natuurwaarden beter kenbaar maken.

Het is van groot belang dat de natuurwaarden van de Slikken van Voorne kenbaar gemaakt worden aan de recreant. Dit ook met als doel om voor meer begrip voor de zonering te zorgen bij de recreant. Er moeten daarom meer excursies komen om het belang van het gebied duidelijk te maken. De excursies zijn ook een goed middel om de regels in het gebied duidelijk te maken en uit te leggen waarom deze regels noodzakelijk zijn voor de instandhouding van het gebied. In dit rapport staat het hoofdstuk Natuurwaarden, dit hoofdstuk zou gebruikt kunnen worden om de recreant duidelijk te maken waarom dit gebied zo belangrijk is. Er kan ook een andere activiteit gehouden worden om de natuurwaarden op een andere manier over te brengen dan tijdens een excursie, zoals Happen en Slikken.

- Happen en Slikken

Een activiteit die de natuurwaarden anders kan brengen is het Happen en Slikken. Hierbij wordt de recreant iets te eten of drinken aangeboden dat past bij het seizoen. Zo kan de recreant uitgelegd worden waarom dit gebied zo essentieel is voor de natuur en dat de recreatie om die reden de zonering van kracht is. Dit wordt gedaan door middel van het verhaal van de tureluur. Er wordt zo een vergelijking gemaakt tussen het eten dat aangeboden wordt en het voedsel van de vogels in het gebied. Er is apart van het rapport een draaiboek met daarin de precieze omschrijving van het Happen en Slikken en de benodigheden daarvoor.

De informatie over zone één aanpassen.

De informatie over zone één klopt niet met de verbodsborden die in het gebied staan. De informatie over zone één zou veranderd kunnen worden in: Dit is een beschermd natuurmonument, omdat het zo belangrijk is voor o.a. trekvogels en daarom moet je hier op het wandelpad blijven. Op het wandelpad mag je lopen, de hond aangelijnd uitlaten of nordic walken.

Een nieuwe website over de zonering maken.

De huidige website over de zonering bestaat slechts uit een enkele pagina met tekst. Er kan een aparte website worden opgebouwd. Daar kan een kaart met daarop het gebied met de zones komen te staan. Ook kan er een menu op de site komen met daarop links naar specifieke pagina's voor de recreant. Wanneer bijvoorbeeld een vliegeraar de website bezoekt kan hij via een link naar een aparte vliegerpagina. Hier kan hij of zij dan zien waar gevliegerd mag worden. Ook kunnen er links komen naar deze website: vanaf de website van de gemeente Westvoorne, het Zuid-Hollands Landschap en verschillende websites van recreatieverenigingen.

De informatie over de zonering aangeven door middel van pictogrammen.

In de folder, op de borden in het gebied en op de website kan gebruik worden gemaakt van pictogrammen, die aangeven waar welke activiteit is toegestaan. Dit zorgt ervoor dat de informatie snel tot je te nemen is en te begrijpen voor een internationaal publiek.

De informatie meer richten op de beleving van recreanten.

De folder bevat erg veel informatie op kennis gericht, daar is niets mis mee, maar er zou wat enthousiaster gesproken kunnen worden over wat de recreant in het gebied kan beleven. Voorbeelden van zinnen zijn:

- Wanneer het vloed wordt, ziet u dat de vogels massaal opvliegen en op de hogere delen bij elkaar gaan zitten.
- De Slikken van Voorne zijn internationaal gezien essentieel voor trekvogels omdat ze in pas weer in Zuid-Frankrijk zekerheid hebben op toegankelijk rust- en voedselgebied.
- Het contrast tussen het natuurgebied en de op de achtergrond liggende Maasvlakte kan niet groter. In het verleden zijn ook veel inspanningen gedaan om dit gebied tegen de oprukkende Rotterdamse haven te beschermen en dat is gelukt! Daardoor kunt u er nu nog van genieten.
- Het is een prachtig natuurgebied om doorheen te wandelen of vanaf bijvoorbeeld de duinen te bekijken. Dit unieke gebied moet daarom behouden blijven voor de generaties na ons.

De folder “Slikken van Voorne, parel in de Voordelta” in het Engels aanbieden.

Deze folder over de zonering zou ook in het Engels uitgegeven kunnen worden en dan kunnen toezichthouders deze tijdens het toezicht houden bij zich hebben. Op deze manier kunnen ook recreanten uit het buitenland geïnformeerd worden over de regels die gelden in het gebied.

Zorg voor meer contact met recreatieverenigingen.

Een goed contact met verenigingen uit de buurt kan ook zorgen voor meer betrokkenheid van de mensen in het gebied. De recreatieverenigingen kunnen zorgen voor meer draagvlak voor de zonering bij de achterban. Dit contact kan bijvoorbeeld gelegd worden door deze verenigingen te betrekken bij activiteiten. Verenigingen zouden bijvoorbeeld uitgenodigd kunnen worden voor een excursie.

Vermeld altijd informatie over de zonering als het gaat om de Slikken van Voorne.

In de folder: “Slikken van Voorne, een prachtig kustlandschap” van het Zuid-Hollands Landschap zou informatie over de zonering kunnen staan. Ook op de website van het Zuid-Hollands Landschap zou informatie kunnen komen over de zonering in de Slikken van Voorne. Een kaart daarbij verduidelijkt de zonering voor de recreant. Een andere mogelijkheid is om een link op de website te plaatsen naar de website over de zonering. Zo is het voor de recreant altijd duidelijk dat er een zonering is in de Slikken van Voorne.

12. Discussie

Hieronder wordt de methode besproken die door BUF3 gebruikt is. Gekeken wordt naar waar de gevonden gegevens minder betrouwbaar kunnen zijn en of de methode energizing is, oftewel of zij tot een positieve sfeer heeft geleid. Dit was namelijk de bedoeling van de Groene Kennis Coöperatie, die BUF3 financieel ondersteund heeft in het kader van het project Energizing natuurparticipatie.

Wanneer aan een participatieproces begonnen wordt, is het aan te raden eerst onderzoek te doen naar participatieprocessen in het verleden en de ervaringen hiermee. Het is hiervoor aan te bevelen om ook ervaringsdeskundigen te interviewen, omdat zij hele praktische informatie kunnen geven.

Niet alle partijen zijn bereid gevonden om zich door ons rond te laten leiden in Blijdorp. De partijen die niet in Blijdorp zijn geïnterviewd zijn telefonisch geïnterviewd. Het is van groot belang om alle partijen te interviewen om aan de meest volledige informatie te komen. Het helpt om deze interviews in een informele en positieve sfeer te doen en een dierentuin kan daar goed aan bijdragen. Bij een telefonisch interview is er niet de omgeving die kan zorgen voor een gesprek waar meer informatie los gekregen kan worden.

Door met groepen van twee personen naar Blijdorp te gaan, komt er meer informatie beschikbaar dan wanneer één persoon tegelijkertijd geïnterviewd wordt. Dit komt door de onderlinge interactie. Wanneer met alle partijen tegelijkertijd een ludieke activiteit gedaan wordt kan dit zorgen voor nog meer informatie, maar dan moet er wel voldoende tijd beschikbaar zijn. Voor het notuleren wordt dan een recorder aanbevolen. De ludieke activiteit in Blijdorp zorgde voor nieuwe ideeën doordat de fantasie van de partijen geprikkeld werd door de vergelijkingen tussen het natuurgebied de Slikken van Voorne en de dierentuin. Hieraan zit ook een nadeel, namelijk dat er soms afgedwaald wordt van het interview. Het organiseren van een ludieke activiteit met te interviewen partijen is aan te raden wanneer deze partijen het niet zien zitten opnieuw over een moeilijk onderwerp te praten waar ze jarenlang aan hebben gewerkt. De geïnterviewden in dit onderzoek gaven dan ook aan dat deze locatie ze even losmaakte van hun dagelijkse omgeving en dat ze het een leuke manier van interviewen vonden.

De conflictpunten tussen het bestaande en het gewenste gedrag zijn gebaseerd op één interview met een toezichthouder. In het gebied wordt door verschillende partijen toezicht gehouden. Doordat de aannames zijn gedaan op basis van één interview kan het zijn dat deze niet volledig zijn. Voor de volledigheid van informatie is het aan te raden alle toezichthoudende partijen te interviewen.

Omdat er geen contact kon worden gemaakt met kitesurfers mist informatie van deze belangrijke doelgroep. Ook kon er geen contact gemaakt worden met andere recreanten, waardoor ook van hen geen informatie beschikbaar is gekomen. Hierdoor mist de mening van de bezoekers van het gebied en kan de deelvraag “Hoe verloopt de communicatie over de recreatiezonering van de gebruikers richting de werkgroep?” niet beantwoord worden. Dit zou ook kunnen betekenen dat de knelpunten en de kansen niet volledig zijn. Deze zijn nu gebaseerd op de Slikkentours in Blijdorp en op veldwaarnemingen. Het is aan te bevelen tijdens een dergelijk proces veel tijd te stoppen in het voorbereiden van een activiteit voor recreanten. Reserveer extra tijd voor wanneer een activiteit afgelast moet worden, dan is er nog tijd voor een herkansing.

BUF3 heeft veel samen gewerkt met mensen die veel kennis over het gebied hebben, zoals mensen van de KNNV, André Knulst van de Nederlandse Kitesurf Verenigen en de toezichthouders van het Zuid-Hollands Landschap. Dit is uiteraard aan te raden voor soortgelijke processen: betrek de belangrijkste personen die met het gebied te maken hebben erbij. Het voordeel hiervan is niet alleen dat er veel informatie verzameld wordt, maar ook dat BUF3 beter de belangen van de actoren kon inschatten.

Deze mensen waren allen geïnteresseerd in onze opdracht, wat als voordeel heeft dat ze mee wilden werken. Met de deelnemers aan de werkgroep is gedurende het proces intensief contact gehouden. Doordat het contact intensief was waren deze mensen altijd op de hoogte van de voortgang van de opdracht van BUF3 en konden zij daar op reageren. Toen de recreantendag gepland werd, zijn deze mensen ook allen uitgenodigd om hen enthousiast te houden voor dit project. Dat vergroot het draagvlak voor dit onderzoek en de resultaten

Het bedenken van een activiteit kan lastig zijn, zeker wanneer er aan bepaalde voorwaarden gehouden moet worden. Het is aan te raden om hiervoor een brainstormsessie te houden en veel tijd te nemen om de ideeën uit te werken.

De activiteit in dit proces is niet doorgedaan, daardoor is niet bekend of het energizing werkt.

Een belangrijk aspect waar tijdens een soortgelijk proces op gelet moet worden zijn de emoties die heersen bij verschillende betrokken partijen. Het is daarom aan te raden deze in kaart te brengen. In dit proces bleek dat de emoties diep zaten betreffende de sluiting van het autostrand, daarmee is tijdens het gehele proces rekening gehouden.

13. Conclusie

Dit rapport is het resultaat van de onderzoeksvraag: “Leidt de recreatiezonering in de Slikken van Voorne en de communicatie hierover tot het gewenste gedrag bij de recreanten?”. In deze onderzoeksvraag wordt onder het gewenste gedrag verstaan het naleven van de regels. Hieronder volgt de genomen conclusie naar aanleiding van de deelvragen.

De besluitvorming over de zonering is gedaan door de werkgroep “Recreatief Medegerbuik Slikken van Voorne”. Deze werkgroep bestond uit de volgende partijen:

- Gemeente Westvoorne
- Natuurmonumenten
- Provincie Zuid-Holland
- Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg
- Rijkswaterstaat
- Waterschap Hollandse Delta
- Zuid-Hollands Landschap

Deze partijen hebben in 2006 een plan geschreven over de toekomst van de Slikken van Voorne na de sluiting voor gemotoriseerd verkeer. Doordat de zonering is geschreven door zeven partijen beseffen alle partijen dat de zonering niet ideaal is. Ook wordt door de werkgroep toegegeven dat de communicatie van de zonering de sluitpost was. Doordat de communicatie de sluitpost was is hij niet optimaal. De werkgroep ziet in dat de communicatie uitgebreider had gekund.

De Slikken van Voorne vallen onder het Natura 2000 gebied Voordelta en hebben daarom te maken met de instandhoudingsdoelen die geformuleerd zijn voor habitattypen en bepaalde diersoorten die voorkomen in de Slikken van Voorne. Het gebied is aangewezen als rustgebied voor steltlopers om de instandhoudingsdoelen te halen en ter compensatie van de aanleg van de tweede Maasvlakte. De zonering is in het huidige Natura 2000 beheerplan echter geheel overgenomen.

Vanuit het beheerplan van het Zuid-Hollands Landschap worden er geen voorwaarden gesteld voor de zonering, buiten dat er een natuurdoelstelling op het gebied ligt.

Het gebied is relatief jong en ontstaan na de aanleg van de Brielse Gatdam (jaren '60 van de vorige eeuw). Er zijn daarom geen cultuurhistorische waarden in de Slikken van Voorne. Het gebied kent wel hoge natuurwaarden. Zo is er een rijke vegetatie en komen er veel vogels voor. Tien procent van de Nederlandse plantensoorten komen voor in de Slikken, waaronder een aantal Rodelijst soorten. Het gebied is onderhevig aan dynamiek, dit leidt tot verontdieping van het gebied en nieuwe zichtbare duinontwikkeling. Na de Waddenzee is dit het belangrijkste slikkengebied voor trekvogels, en dan met name voor steltlopers en eenden. Hier zitten ook soorten bij die achteruit gaan, zoals de tureluur en de pijlstaart. Het is vooral belangrijk aangezien dit de laatste plek is, waar ze in het geval van ruw weer, kunnen foerageren voordat ze in Zuid-Frankrijk zijn.

Het gebied staat internationaal bekend bij de kitesurfers. Gedurende de lente en het najaar zijn hier dan ook een groot aantal kitesurfers in het gebied. Daarnaast zijn er nog andere recreatievormen in de Slikken van Voorne waar te nemen die gericht zijn op actieve sporten, zoals kitebuggy'en of paardrijden. Rustigere recreatie in de vorm van wandelen, al dan niet samen met de (loslopende) hond vindt ook veel plaats. Natuurlijkhebbers trekt het gebied echter ook.

Het gedrag dat al deze recreanten vertonen is vaak het gewenste gedrag, maar conflicteert op dit moment op een aantal punten. Het grootste conflictpunt is de individuele kitesurfers die in zone één kitesurfen. Dit gebeurt vooral op drukke dagen in het voor- of najaar wanneer er veel kitesurfers in het gebied aanwezig zijn. De communicatie van de werkgroep over de zonering richting de recreant verloopt via verschillende media. De communicatiemiddelen die gebruikt worden door de werkgroep zijn een folder, informatiepanelen aan de

rand van het gebied, een website, een slagboom en mondelinge voorlichting van de toezichthouders. Deze communicatiemiddelen worden ingezet om de zonering uit te leggen en wat achtergrondinformatie te geven.

Deze communicatiemiddelen benadrukken niet genoeg de natuurwaarden in het gebied, maar zijn heel erg gericht op kennis van de zonering en het gebied. De excursies en het contact tussen toezichthouder en recreant bieden wel kansen om hier op in te springen. Daarnaast zijn dit op één na allemaal middelen waardoor er geen echt contact met recreanten ontstaat. Wat de recreanten denken of inspelen hierop om hun de zonering uit te leggen is dan niet mogelijk. Daarnaast is de informatie te algemeen en te beperkt, met name op internet.

Over de communicatie van de gebruikers richting de werkgroep kan helaas niets in dit rapport gezegd worden, omdat de activiteit om aan deze informatie te komen is afgelast door de slechte weersomstandigheden.

Tot nu toe moet de onderzoeksvraag dus ontkennend beantwoord worden. Vandaar dat een aantal adviezen opgesteld zijn om dit in de toekomst te verbeteren. De actiepunten zijn vooral gebaseerd op het zoeken naar meer contact met de recreant. Hiervoor is een tweetal activiteiten uitgewerkt tot in detailniveau: het Slikkenspreekuur en Happen en Slikken. De informatie hierover is te vinden in het bijgeleverde draaiboek. Verder wordt er geadviseerd meer informatie over de natuurwaarde te geven en ook daarbij in te spelen op de beleving in plaats van op de kennis. Andere adviezen zijn het uitbeelden van toegestane activiteiten via pictogrammen voor snel begrip en meer informatie op het internet te zetten

Bronnenlijst

Boeken & rapporten

Aalbers, C.B.E.M., A. Haars, E.M.V. de Ruyter (red.) (2006); “Lessen in vertrouwen, Bewoners participeren in planvorming voor het Botteskerkpark, Amsterdam-Osdorp”; Alterra; Wageningen

Aarts, N & C. van Woerkum (2008); “Strategische communicatie, principes en toepassingen”; Van Gorcum; Assen

Anonymous (2008); “Beheerplan Voordelta, Spelregels voor natuurbescherming”

Anonymous (2006); “Inrichtingsplan Slikken van Voorne”; opgesteld naar aanleiding van het advies Recreatief Medegebruik Slikken van Voorne

Anonymous (2006); “Recreatief medegebruik Slikken van Voorne”; advies opgesteld door de werkgroep Recreatief medegebruik Slikken van Voorne

Buijs, A. (2009); “Wie spreekt de taal van de natuur, burgers en deskundigen: verstaan ze elkaar?”; lezing op Van Hall Larenstein; 17 november 2009

Buhr, M. (2005); “Gestructureerde onzekerheid, Raamwerk interactief beleid en communicatie”; Rutten Communicatieadvies; bewerkt door R. van Doorn in 2008

Corten I. et al (2007); “De Arnhemse gemeentebossen”; Werkdocument IKC natuurbeheer

Doorn, R. van (2009); “Emoties”; college op Van Hall Larenstein; 17 november 2009

Edelenbos, J., G.R. Teisman, M.A. Reudink (2004); “De LAT-relatie tussen Interactief Beleid en Besluitvorming”; Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster; Den Haag

Glissenaar, J. (2009); “12th European Urban Forestry Congres, Sonsbeek Methode”;

Kalb J.(2001); “Handreiking gebruikersparticipatie”; Staatsbosbeheer

Kam, J. van de, B. Ens, T. Piersma & L. Zwarts (1999); “Ecologische atlas van de Nederlandse wadvogels”; Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs BV; Haarlem

KNNV afdeling Voorne (2007); “Slikken van Voorne, Ontwikkeling in een uniek natuurgebied 2003-2006”; Rijpsma Drukkers

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Bos & Groen (2003); “Het park mét iedereen, ideeënboek voor participatie in groen”; Brussel

Pröpper, I.M.A.M.& D.A. Steenbeek (1998); “Dilemma’s van interactieve beleidsvoering”; Bestuurskunde, 7, 7

Vertegaal (2005); “Beheersplan Duinen van Oostvoorne, Groene Strand, Slikken van Voorne 2005-2015”

Websites

<http://www.encyclo.nl/begrip/Parnassia> (11 december 2009)

www.kustgids.nl/schouwen-duiveland/index.html (11 december 2009)

<http://www.natuurinformatie.nl/ecomare.devleet/natuurdatabase.nl/i001870.html>
(11 december 2009)

<http://www.natuurinformatie.nl/get?site=ecomare.devleet&view=natuurdatabase.nl&id=i001150&searchString=parnassia&q=parnassia> (11 december 2009)

http://www.vogelbescherming.nl/nl/vogels_kijken/vogelgids/zoekresultaat/detailpagina/q/vogel/140 (6 januari 2010)

<http://www.westvoorne.nl/index.php?&simaction=content&mediumid=1&onderdeel=bri&stukid=13599>
(7 december 2009)

<http://wilde-planten.nl/zeewolfsmelk.htm> (11 december 2009)

http://www.zuidhollandslandschap.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=153&itemid=1 (24 november 2009)

Bijlage 1: Overzicht van alle recreatievormen op de Slikken van Voorne

Volgens het “Inrichtingsplan Slikken van Voorne” komen de volgende recreatievormen voor op de Slikken van Voorne:

- Aangespannen rijden
- Fietsen/ATB
- Flyboarden
- Hond uitlaten
- Kitebuggyen
- Kiten
- Kitesurfen
- Nordic walken
- Paardrijden
- Strand bezoeken
- Strandvissen
- Strandzeilen
- Vliegeren
- Wandelen
- Zwemmen

Bijlage 2: Draaiboek voor Slikkentour

Wie	Werkgroep Recreatief Medegebruik Slikken van Voorne en BUF3
Wat	Slikkentour
Waar	Diergaarde Blijdorp, ingang Oceaniumzijde
Duur	1,5 - 2 uur
Ontmoetingsplek	Voor ingang Oceaniumzijde, bij de giraffen

4 december 10.00

Hans Visser
Jolanda de Leeuw van Weenen

Zuid-Hollands Landschap
Gemeente Westvoorne

9 december 14.00

Hans Lammers
Finnigan Borms
Hugo Vreugdenhil

Rijkswaterstaat
Provincie Zuid-Holland
Recreatieschap/Groenservice Zuid-Holland

Welkom & Voorstellen

Bedoeling uitleggen

Tim: Ten eerste willen we u complimenteren met het feit dat u er in geslaagd bent zo veel verschillende belangen samen te laten komen in dit mooie maar kleine gebied.

Vandaag willen wij erachter zien te komen wat er achter de zonering op de Slikken van Voorne schuilgaat en wat u zelf van de communicatie over de zonering vindt.

Dat zullen we doen door te onderzoeken wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen diergaarde Blijdorp en de Slikken van Voorne.

Heeft u nog vragen?

Zo nee, volg dan de Slikkengidsen!

Dierentuin binnengaan

Slikkentour, specifieke vragen

Judith: Punt 1. De Noordzee.

Laten we beginnen bij het begin. De Slikken van Voorne is een getijdengebied van de Noordzee. Hier ziet een doorkijkje hoe dat er onder water uitziet. Graag zouden wij van u een doorkijkje willen in hoe u aankijkt tegen de Slikken van Voorne.

doorvragen over recreatie, natuur en educatie (doelstellingen dierentuin)

Judith: Aquatunnel

Recreatieschap/GZH: Vissen zijn er in vele soorten en maten, zo ook de recreanten op de Slikken. Welke recreanten vertegenwoordigt u allemaal?

doorvragen: hoe is het contact met al die verschillende groepen, zijn die ook zo binnen handbereik?

Jeroen: Punt 2. Galapagosschildpad

Galapagosschildpadden behoren tot de langstlevende landschildpadsoort ter wereld. Ze kunnen wel meer dan 150 jaar oud worden. De schildpadden die u hier ziet, zijn nog niet zo oud. Op 2 na zijn ze geboren in 1955 en dus nog "maar" 54 jaar oud. Dat betekent wel dat ze nog wel een tijdje meegaan. Wat verwacht u dat deze schildpadden in de toekomst nog gaan zien in de Slikken van Voorne?

Tim: Punt 3 Prairiehondjes

Welke beleidskaders en regelgeving gelden hier (waar heeft u vanuit werkveld mee te maken)?

Prairiehonden leven in grote groepen samen in een stelsel van holen, het lijken wel “steden”. Soms kunnen er wel tienduizenden dieren samenleven. In zo’n groep gelden verschillende regels om conflicten te voorkomen. Zo heeft iedere prairiehondfamilie zijn eigen hol in het stelsel, maar als er gevaar dreigt bij bijvoorbeeld een aanval van een roodstaartbuiserd, dan mag er in willekeurig elk hol geschuild worden. Maar als het gevaar weg is, geldt weer de regel dat ieder beest in zijn eigen hol hoort.

In Nederland wonen we ook met heel veel mensen bij elkaar en kennen we ook allerlei regels. Als organisatie moet je je zo aan bepaalde wetten en regels houden. Kunt u ons kort iets vertellen over de wetten en regels die gelden voor uw organisatie in de Slikken van Voorne?

Judith: Punt 4 Rode ibis

We lopen nu de zone van de rode ibis binnen. Binnen de dierentuin is dit een aparte zone. We mogen hier beperkt komen, namelijk alleen op het pad. Als u hier zo op het pad in deze zone staat, hoe vindt u dan dat deze zonering in de praktijk werkt vergeleken met de zonering van de Slikken van Voorne?

Jeroen: Punt 5 Bordje bij de ara's

Overall waar mensen en natuur samengaan, wordt communicatie gebruikt om mensen te wijzen op hoe ze zich moeten gedragen. Ook in Blijdorp worden bordjes gebruikt om mensen uitleg te geven, zoals hier bijvoorbeeld dat ze de ara’s niet mogen voeren. Hoe komt deze boodschap op u over?

doorvragen naar hoe vindt u dat de communicatie over de zonering aangepakt is?

(Communicatiemiddelen in de slikken: informatiepanelen, persbericht, internet, folder)

doorvragen: RWS: We hoorden dat u met kitesurfverenigingen een nieuwe folder gaat maken, kunt u ons daar iets over vertellen

Tim: Wij reageren op dit bordje door ons braaf aan de boodschap te houden: wij voeren de ara’s niet. Hoe zit dat op de Slikken van Voorne, hoe reageren de gebruikers daar op de communicatie?

Hoe ervaren uw toezichthouders dat?

RWS: u coördineert de handhaving, wat moet ik me daarbij voorstellen?

Jeroen: Punt 6 Penseelzwijn

Het penseelzwijn gebruikt een zeer originele manier om aan zijn eten te komen. Hij eet vruchten en om die te vinden gaat hij af op het geluid van apen, neushoornvogels en andere luidruchtige vruchteneters. Zij laten vaak vruchten vallen en daar profiteert het penseelzwijn van. Hij heeft dus van luisteren een overlevingsstrategie gemaakt. Hoe staat u tegenover luisteren naar de geluiden van wandelaars, kitesurfers en andere luidruchtige strandgasten? Ziet u dat ook als een overlevingsstrategie?

Tim: Punt 7 Nieuwe gierenverblijf

We staan hier bij een deel van Blijdorp dat verbouwd wordt. Zo willen de gieren ook wel eens hun vleugels kunnen uitslaan in hun verblijf. Vandaar dat ze nu een nieuw verblijf krijgen, waar ze in kunnen vliegen. Zo worden gebieden altijd op de schop genomen. In de Slikken van Voorne is dat op dit moment voor de kustversterking. Zijn er vanuit uw werkveld ook ontwikkelingen die spelen rondom de Slikken van Voorne?

Gemeente Westvoorne wil dat mensen die werken op de Maasvlakte wonen in Oostvoorne?

Koffie of thee bij restaurant De Lepelaar (bij ingang Oceaniumzijde)

Slikkentour, algemene vragen

Judith: In het beheerplan Voordelta staat dat RWS met kitesurfscholen een gedragscode op gaat stellen, is die er?

Jeroen: Wilt u nog iets toevoegen dat wij u nog niet gevraagd hebben?

Terugkoppeling

Tim inleiden en daarna allen: Terugkoppeling van de antwoorden naar het doel: naar onze mening zijn dit de overeenkomsten en verschillen tussen Diergaarde Blijdorp en de Slikken van Voorne.

Hoe ziet u dat?

Afsluiting

Judith: Hartelijk dank voor uw medewerking. We hopen dat u er zelf ook wat aan gehad heeft.

We zullen de vandaag verzamelde gegevens verwerken in een rapport waarin we de communicatie evalueren. Deze gegevens zullen we gebruiken in de actorenanalyse en in het knelpunten en kansen hoofdstuk. De verslagen van vandaag zullen we volgende week aan u terugkoppelen. Daarnaast willen we een activiteit organiseren voor de gebruikers van de Slikken van Voorne, waarbij deze informatie ons goed van pas komt. Je moet tenslotte eerst de inhoud goed beheersen, voordat je het er met anderen over kunt hebben. Misschien vindt u het leuk om op de hoogte gehouden te worden van de vorderingen van ons project?

Dan is hierbij de Slikkentour afgelopen.

Einde

Bijlage 3: Draaiboek voor telefonische interviews met leden van de werkgroep

Wie	Wergroep Recreatief Medegebruik Slikken van Voorne en BUF3
Wat	Telefonisch interview
Waar	Van Hall Larenstein
Duur	±0,5 uur

Datum

3 december 13.00	G. de Groot	Natuurmonumenten
4 december 13.30	G. van den Nieuwendijk	Waterschap Hollandse Delta
14 december 11.00	F. Borms	Provincie Zuid-Holland

Welkom

Fijn dat u ons telefonisch te woord wil staan. Wij zijn drie studenten Bos en Natuurbeheer en gevraagd door het Zuid-Hollands Landschap om de communicatie over de zonering in de Slikken van Voorne te evalueren. Wij hebben als doel dat de recreanten zich beter aan de zonering gaan houden. Er is ons verteld dat er klachten zijn over de zonering en dat bepaalde regels niet nageleefd worden. Om te weten te komen wat de belangen van de partijen uit de werkgroep “Recreatief Medegebruik Slikken van Voorne” zijn, hebben we u benaderd. Daarnaast willen we graag weten wat uw mening is over de zonering. Daarvoor willen we u een aantal vragen stellen.

WSHD: Jammer dat u toch niet met ons mee gaat naar Blijdorp. Zoals wij het zien is de zonering ook uw plan, dus is het ook in uw belang dat de mensen zich houden aan de zonering. Daarom hadden we ook u graag in Blijdorp gesproken over de communicatie. Daarnaast willen we graag van ieder weten welke belangen er achter de zonering schuil gaan.

Toch bedankt dat u ons telefonisch te woord wil staan.

Heeft u tot nu toe vragen?

En ten eerste willen we u complimenteren met het feit dat u er in geslaagd bent zo veel verschillende belangen samen te laten komen in dit mooie maar kleine gebied.

We zouden u nu graag een aantal vragen willen stellen.

1. Hoe kijkt u aan tegen de Slikken van Voorne?
doorvragen over recreatie, natuur en educatie
2. Wat zijn de doelstellingen van uw organisatie in de Slikken?
3. Kunt u ons kort iets vertellen over de wetten en regels die gelden voor uw organisatie in de Slikken van Voorne?
4. Wat vindt u van hoe de zonering van de Slikken van Voorne in de praktijk werkt?
(Communicatiemiddelen in de Slikken: informatiepanelen, persbericht, internet, folder).
5. Hoe staat u tegenover luisteren naar de bezoeker?
6. Hoe reageren de bezoekers op de zonering?
7. WSHD: Heeft u toezichthouders?
8. Hoe ervaren uw toezichthouders de zonering en de reacties erop?
9. Natuurmonumenten: Heeft u korte lijsten met vragen over het recreatief gebruik die door toezicht houders tijdens hun ronde worden ingevuld?
indien dit niet gemonitord is, waarom niet?
10. Hoe ziet u de toekomst van de Slikken van Voorne?
11. Zijn er vanuit uw werkveld ontwikkelingen die spelen rondom de Slikken van Voorne?
12. Wilt u nog iets toevoegen dat wij u nog niet gevraagd hebben?

Afsluiting

Hartelijk dank voor uw medewerking. We zullen de verzamelde gegevens verwerken in een rapport waarin we de communicatie evalueren. Deze gegevens zullen we gebruiken om de belangen van de werkgroep te weten te komen. De resultaten zullen we volgende week aan u terugkoppelen. Daarnaast willen we een activiteit organiseren voor de gebruikers van de Slikken van Voorne, waarbij deze informatie ons goed van pas komt. Misschien vindt u het leuk om op de hoogte gehouden te worden van de vorderingen van ons project?

Einde

Bijlage 4: Verslag van gesprek met Jeroen Glissenaar namens de gemeente Arnhem en Jeroen Voskuilen namens Bezoekerscentrum Sonsbeek te Arnhem (13 november 2009)

Jeroen Glissenaar is beheerder van park Sonsbeek en werkt al 15 jaar bij de gemeente Arnhem. Jeroen Voskuilen is directeur van het bezoekerscentrum. Een aantal jaar geleden lag park Sonsbeek er slecht bij, het was slecht onderhouden en de voorzieningen waren in slechte staat. De bedoeling was om het park op te knappen, maar dit riep veel weerstand op bij de omwonenden en recreanten. Er was een strijd gaande tussen natuur en cultuurhistorie.

Jeroen Glissenaar is begonnen met het geven van rondleidingen door het park. Zo ontstond een goede relatie tussen de recreanten en de beheerder. Dit praten heeft drie jaar lang plaatsgevonden voordat er begonnen werd met ingrijpen in het park. Samen met de mensen die bij het park betrokken zijn, is er een visie opgesteld. Alle mensen zijn er door belangenbehartigers vertegenwoordigd. De vertegenwoordigers noemt men stakeholders.

Voordat er ingegrepen werd is er dus heel veel gecommuniceerd over wat de beheerders wilden gaan doen met het park. Daarnaast is er voor gezorgd dat het park op basisniveau was (schoon, heel en netjes). De eerste maatregel die toen genomen werd, was het vrijzagen van een zichtlijn. Deze maatregel werd uitgevoerd in samenwerking met de Vrienden van Sonsbeek. Deze stichting is opgericht in de tijd dat er veel te doen was rondom het park en inmiddels wordt er één keer per maand met hen overleg gevoerd, waarbij ze een adviserende rol hebben. Er werd aan de Vrienden van Sonsbeek gevraagd hoe zij met behulp van het plan en de visie de maatregelen uit zouden voeren. De Vrienden van Sonsbeek hebben vervolgens de zichtlijn gemaakt. Op deze manier ontstond vertrouwen in de beheerder. Opmerkelijk was dat de Vrienden van Sonsbeek de maatregel nog rigoureuzer hebben uitgevoerd dan de beheerders durfden.

Nadat de visie was opgesteld en goedgekeurd werd er een schouwgroep opgericht, hierin zaten o.a. de vrienden van Sonsbeek, mensen van Staatsbosbeheer en de gemeente. De schouwgroep heeft een sturende en leidende functie, zij kunnen een maatregel van de beheerder tegenhouden. Ze komen twee keer per jaar bijeen.

Het bezoekerscentrum is een onafhankelijke instantie en hier kunnen mensen terecht om hun klachten en meningen te geven. Wanneer er nu grote protesten worden verwacht tegen een bepaalde maatregel wordt er een Groencafé gehouden. Dan worden de voor- en tegenstanders uitgenodigd, en ook onafhankelijke deskundigen die een lezing geven. Een Groencafé vindt plaats bij alle groene projecten in Arnhem die problemen opleveren. Ook de gemeente kan hiervoor uitgenodigd worden, maar de activiteit wordt door niet door hen georganiseerd. Doordat het niet door de gemeente georganiseerd wordt, werkt dit voor bewoners drempeleverlagend. Mensen zullen eerder bereid zijn te komen, omdat het minder formeel is.

Deze Groencafés zijn in principe openbaar, maar de uitnodigingen gaan naar de mensen die al betrokkenheid hebben getoond door bijvoorbeeld een handtekening op een lijst te plaatsen. Er wordt geen verdere ruchtbaarheid aan gegeven. Journalisten worden ook niet uitgenodigd, want zij kunnen de zaak gigantisch opblazen. Bovendien kunnen mensen die ergens tegen zijn zich overdreven gaan uiten wanneer er pers aanwezig is.

De mensen die tegenstander zijn van een bepaalde maatregel, zoals bijvoorbeeld het kappen van de kastanjes langs de Zijpendaalse weg, worden voor zo'n Groencafé ondersteund door vrijwilligers bij het voorbereiden van hun presentatie. Dit zorgt ervoor dat er op gelijk niveau gepresenteerd wordt. Daarnaast zorgt dit ervoor dat mensen zelf al veel verder gaan doordenken over wat ze willen en wat de consequenties daarvan zijn. Op deze manier wordt de mening in feite omgezet van iets gebaseerd op emotie naar iets dat op ratio gestoeld is. De emotionele sfeer wordt een rationele sfeer. Ook dit zorgt voor een gelijke communicatie. Wanneer mensen hun mening in rationele sfeer kunnen uiten kan de beheerder daar op antwoorden door bijv. gebruik te maken van zijn kennis. En zo, door mensen informatie te geven, kunnen mensen hun mening nuanceren en begrip krijgen voor een bepaalde maatregel. Een opmerking daarbij is dat je nooit moet zeggen: als we dit niet doen, dan... maar je moet zeggen: als we dit doen, dan... Anders geef je mensen nog een andere optie en ontstaat ook daar weer discussie over.

Een aantal tips van Jeroen Glissenaar en Jeroen Voskuilen:

- Experts hebben aanzien bij de burger, wanneer je een expert overtuigd van een maatregel kun je hem inzetten om burgers te overtuigen. Gemeentes denken vaak de expertise in huis te hebben, maar dat is niet altijd zo, houdt daar rekening mee. Door (lokale) deskundigen in te huren bespaar je bovendien kosten. Neem deskundigen serieus.
- Laat stakeholders meedelen in een overwinning of laat hen de overwinning vieren. Toen Arnhem de groenste stad werd is dit gevierd met de vrijwilligers. Gun een ander de eer.
- Je kunt niet alles aan de burger overlaten, deskundigheid van beheerders en experts blijft altijd noodzakelijk. Met deskundigheid kun je mensen overtuigen of informeren. Zo kan het goed werken om iemand uit te nodigen die heel veel verstand heeft van een bepaald onderwerp, bijvoorbeeld orchideeën. Mensen nemen dan vaak eerder van die expert aan wat er moet gebeuren, dan van de beheerder zelf. Dit kun je ook gebruiken door bijvoorbeeld goed contact te houden met de vleermuizenvereniging. Als zij dan vertrouwen hebben in jouw beleid, kunnen zij andere mensen daar weer van overtuigen.
- Houdt het contact warm en laagdrempelig, op deze manier houd je mensen betrokken en behoud je het draagvlak. Zo weten veel bezoekers Jeroen Voskuilen te vinden, omdat hij vaak zijn gezicht laat zien in het bezoekerscentrum en niet altijd op kantoor zit.
- Als je luistert naar anderen moet je je in het begin neutraal opstellen en goed luisteren. Ga dus niet meteen overal tegenin, maar probeer de ander te begrijpen. Je hebt twee oren en een mond, dus luisteren is belangrijker dan praten.
- Zoek uit wie in het proces degene is waar de rest tegen opkijkt. Als je deze mensen kunt overtuigen, overtuig je meteen een grote groep.
- Doe je huiswerk goed, zoek dus uit wie er allemaal belangen hebben en vergeet nooit iemand.
- Creëer eerst een nulsituatie, waarbij oud zeer is opgeruimd. Geef mensen dus eerst de tijd om te klagen.
- Onderschat mensen nooit, zij kunnen bijvoorbeeld een groot netwerk hebben en zo meer bereiken dan jij in eerste instantie denkt.
- Nooit liegen, dat is een doodzonde en wat je belooft moet je ook doen.
- Wanneer je ergens met mensen niet uitkomt kun je een pauze inlassen, om vervolgens op een later tijdstip verder te gaan. Of je kunt een afspraak maken met de persoon die lastig doet. Wanneer een bepaalde maatregel echt niet begrepen wordt voer hem dan niet uit.
- De meeste mensen bereik je door persoonlijk contact. Je kunt jongeren bereiken via IVN, daar zijn de jongeren die geïnteresseerd zijn al vaak bij aangesloten.
- Vraag mensen ook hoe zij denken over een probleem en wat zij een goede oplossing vinden. Op deze manier kunnen hele creatieve ideeën naar voren komen.
- Achteraf klagen moet je zo veel mogelijk voorkomen, dus als je problemen verwacht moet je daar vooraf iets aan doen. Dit kun je doen door mensen uit te nodigen voordat de maatregel plaatsvindt.

Bijlage 5: Verslag van workshop “Inrichten van de groene achtertuin. Participatie en werken met vrijwilligers in de Balij en het Bieslandse bos” door Jenny van Leeuwen, (26 november 2009)

Mevrouw van Leeuwen is boswachter Voorlichting PR en recreatie van Staatsbosbeer voor De Balij en het Bieslandse Bos. Hieronder staan een aantal aantekeningen van haar presentatie over De Balij en het Bieslandse Bos.

Het uitgangspunt voor het beheer is dat recreatie en natuur samengaan.

Er is begin 2009 een gebruikersplatform opgezet om een inrichtingsplan te maken. Om mensen hiervoor te verzamelen is contact gelegd met mensen in het veld en hen is gevraagd of ze hierin plaats wilden nemen. Uiteindelijk is op de eerste vergadering door de mensen zelf besloten wie van welke belangengroep in het gebruikersplatform plaats neemt.

Om ervoor te zorgen dat het gebruikersplatform goed kan functioneren, is het verstandig voor je eerste gesprek binnen je organisatie te bepalen hoeveel ruimte je geeft. Een belangrijke meerwaarde voor participatie is draagvlak.

Succesfactoren voor het gebruikersplatform

- Zorg voor een onafhankelijke voorzitter (kleurloos).
- Je moet affiniteit met mensen hebben
- Er is aanleiding nodig om een platform op te starten
- Iedereen spreekt voor zijn achterban.
- Zorg voor verversing in je gebruikersplatform.
- Actief gevolg geven aan je plannen. Wat je overeen gekomen bent, zo snel mogelijk uitvoeren (ongeveer 2 tot 3 maanden).
- Zorg voor een goede voorbereiding (bijvoorbeeld kaarten en een goed kennisniveau bij alle deelnemers).
- Wees eerlijk en open.
- Nodig ook alle instanties uit, zoals de gemeente, DLG of de opzichter.
- Houd de groep levendig door bijvoorbeeld een nieuwsbrief of een keer een extra persbericht te versturen buiten de agenda's en notulen om.
- Betrek het hele team van je organisatie, iedereen moet erachter staan

Andere middelen/acties:

- Spreekuren in het terrein, waarbij je van te voren in de plaatselijke krant aangeeft waar en wanneer je aanwezig bent.
- Vragen om feedback van gebruikers van een testtraject van een ruiterroute. Het vervolg van dit pad werd aangelegd in samenwerking met de gebruikers.
- In een ander natuurterrein is het beheer uit handen gegeven. Staatsbosbeheer faciliteert tot op visieniveau en dit gaat erg goed.
- Naast het gebruikersplatform is een groep beheersvrijwilligers ontstaan van mensen die graag de handen uit de mouw willen steken.
- Om jongeren te bereiken ga je het veld in om ze op te zoeken en dan een op een met ze praten.
- Een zitworkshop organiseren, om samen met mensen te bepalen waar de nieuwe bankjes moeten komen te staan. Zij komen er voor het recreëren en weten meestal waar je het beste een bankje neer kan zetten.
- Houthakkersdagen organiseren waarbij werken wordt gecombineerd met uitleg over het beheer. Als dank mag je je eigen hout meenemen.
- Andere partijen betrekken bij de uitvoering van je werk. Zo heeft de vogelwerkgroep nesten geïnventariseerd toen er werk werd uitgevoerd in het broedseizoen. Wanneer ze er een vonden, werd het werk daar stil gelegd.

Bijlage 6: De in de Slikken van Voorne aanwezige habitattypen en hun knelpunten

Onderstaande tabel is gebaseerd op het Beheerplan Voordelta

H110A/B Permanent met zeewater van geringe diepte overstroomde zandbanken	Afhankelijk van maatregelen buiten dit gebied (A) Geen knelpunten bij gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan (B)
H1140A Bij eb dtoogvallende slikwadden en zandplaten	Verstoring van de rust en de slikken, met name door recreatie, vormt een knelpunt voor de aanwezigheid van vogels in dit gebied
H1310A/B Eenjarige pioniersvegetaties van slik- en zandgebieden met <i>Salicornia</i> spp. en andere zoutminnende planten	Geen knelpunten bij gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan
H1320 Schorren met slijkgrasvegetaties (<i>Spartinion maritimae</i>)	Geen knelpunten bij gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan
H1330A Atlantische schorren (<i>Glaucopuccinellietalia maritimae</i>)	Geen knelpunten bij gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan
H2110 Embryonale wandelende duinen	Geen knelpunten bij gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan

Bijlage 7: De in de Slikken van Voorne voorkomende Natura 2000 vogelsoorten en hun knelpunten

Onderstaande tabel is gebaseerd op het Beheerplan Voordelta

Vogel	Gevoelig voor	Knelpunten
A034 Lepelaar	vrij gevoelig voor verstoring door recreanten	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten.
A043 Grauwe gans	niet erg gevoelig voor verstoring	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten.
A048 Bergeend		Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten, maar uitbreiding recreatieve activiteiten kunnen knelpunten gaan vormen.
A050 Smient	vrij gevoelig voor water- en oevergebonden recreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten, maar uitbreiding recreatieve activiteiten kunnen knelpunten gaan vormen.
A051 Krakeend	een gemiddeld verstoringsgevoelige eendensoort met een verstoringafstand van ongeveer 300 meter voor watersporters	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan vormt mogelijk een knelpunt.
A052 Wintertaling	gevoelig voor verstoring door oever- en waterrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten, maar mogelijk knelpunt door toenemende recreatiedruk in de toekomst.
A054 Pijlstaart	gevoelig voor verstoring door oever- en waterrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten, maar mogelijk knelpunt door toenemende recreatiedruk in de toekomst.
A056 Slobeend	gevoelig voor verstoring door oever- en waterrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten.
A067 Brilduiker	van alle eendachtigen het meest gevoelig voor verstoring door waterrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten.
A130 Scholekster	gevoelig voor verstoring door oever- en waterrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan leidt niet tot negatieve effecten, maar mogelijk knelpunt door toenemende recreatiedruk in de toekomst, vooral door verlenging recreatie seizoenen. Knelpunt door verminderde beschikbaarheid van voedsel in de vorm van schelpdieren (kokkels).
A132 Kluut	gevoelig voor verstoring door oever- en landrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten, maar mogelijk knelpunt door toenemende recreatiedruk in de toekomst.
A137 Bontbekplevier	vrij gevoelig voor water-, oever- en landrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten
A141 Zilverplevier	vrij gevoelig voor verstoring	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten
A144 Drieteenstrandloper	matig gevoelig voor verstoring door oever- en landrecreatie herhaaldelijke strandsuppleties kunnen het foerageergebied aantasten	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten, maar toename van stranden die (tijdelijk) ongeschikt zijn om te foerageren levert mogelijk knelpunt.
A149 Bonte strandloper	matig gevoelig voor diverse vormen van recreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten
A157 Rosse grutto	vrij gevoelig voor verstoring door water-, oever- en landrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten
A160 Wulp	zeer gevoelig voor verstoring door water-, oever- en landrecreatie	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan levert geen knelpunten
A162 Tureluur	gevoelig voor verstoring door water-, oever- en landrecreatie bij regelmatige verstoring wordt de voedselopname te veel beperkt	Gebruik zoals bij vaststelling van het beheerplan vormt een knelpunt.

Bijlage 8: Verslag van rondleiding door Bart Lensink en Siem Snijders van de KNNV door de Slikken van Voorne (30 november 2009)

Bart Lensink is bioloog, hij is gespecialiseerd in sprinkhanen. Hij heeft in de Slikken van Voorne sprinkhanen en bijen geïnventariseerd.

Siem Snijders is chemicus en door zijn interesse in de natuur heeft hij zich aangesloten bij het KNNV. Hij heeft vegetatie geïnventariseerd in het gebied. Beiden zijn inmiddels gepensioneerd.

Het KNNV inventariseert veel gebieden, waaronder de Duinen van Voorne en de Slikken van Voorne. Ze inventariseren daar ook paddenstoelen, zoogdieren, vogels, reptielen en amfibieën en dagvlinders. De vegetatie inventariseren zij eens per jaar in juli, dit doen zij door zes PQ's uit te voeren die allemaal op een lijn liggen. Deze lijn loopt vanaf de Brielse Gatdam richting zee. Op deze manier pak je alle gradiënten mee. Deze inventarisaties worden gemaakt met passie en gaan ook naar het bezoekerscentrum van het Zuid-Hollands Landschap de Tenella plas, daar liggen ze ter informatie voor recreanten.

In het begin van de jaren '60 werd er begonnen met het aanleggen van de eerste Maasvlakte. Hiervoor werd zand opgespoten uit een zandwininput die nu het Oostvoornse meer heet. In 1966 is de Brielse Gatdam aangelegd, dit is het begin van de vorming van het slikkengebied geweest. In 1971 is het Haringvliet afgesloten wat ook gevolgen heeft gehad voor het gebied, net als de aanleg van de grote slufter, een baggerberging. Deze invloed uit zich in bijvoorbeeld minder invloed van waterstroming en een afgenomen zoutinvloed. De Slikken van Voorne is dus een jong natuurgebied. Voor de aanleg van de Maasvlakte breidde het strand zich uit. Door ingrepen van de mens is dit proces deels gestopt en vind er in het zuiden van de Voornse kust zelfs afbraak van het strand plaats. In het noorden van de Voornse kust groeit het strand in hoog tempo aan. Op dit moment groeit op het strand dat grenst aan de westkant van de slikken aan door de vorming van een nieuwe zandbank. Deze zandbank groeide in 2008 zo'n 50 meter aan in noordoostelijke richting. De Rotterdamse haven heeft ook andere invloeden op het gebied. Er is lawaai van treinen en transportbanden en chemische stoffen komen in het gebied terecht. Op dit moment wordt het strand uitgebreid door een project van het Waterschap Hollandse Delta, de provincie Zuid-Holland en Rijkswaterstaat. Er ligt een lange buis over het strand dat het zand aanvoert en op de punt van Voorne uitspuut. Het doel hiervan is de kust van Voorne te versterken, want dit is een zwakke schakel in de Nederlandse kust. In 1986 is er ook al eens een ophoging van de zeereep geweest. Van een gedeelte van de duinen is 50 cm afgegraven omdat er fout zand op was gespoten.

Het gebied is vooral belangrijk voor steltlopers en trekvogels, die het gebied gebruiken als foerageer- en rustplaats. De schorren, begroeid met vegetatie, liggen deels op het strand. De schorrenvegetatie is groot-schalig aanwezig. In 1989 was de bedekking nog 65% in het eerste PQ, nu is deze daar 100%. Het verschil tussen eb en vloed is ongeveer anderhalf tot twee meter. In Nederland kennen we een dergelijk slikkengebied alleen als de Voordelta en de Wadden. Verder moeten vogels het doen met een slikkengebied in België, daarna moeten zij naar Frankrijk vliegen voor zo'n gebied. Wat het gebied verder nog bijzonder maakt zijn de primaire duintjes die zich op het strand vormen. Ook op de Wadden zijn primaire duinen te vinden, maar verder vind je ze niet veel in Nederland. Op het strand van Oostvoorne groeien deze duintjes erg hard, bij één van de duintjes is een groei van één meter in drie jaar waargenomen. Voor het strand liggen zandbanken, deze worden jaarlijks gemeten met GPS. Eén van de zandbanken is in zes jaar tijd verdubbeld. Door de schorren lopen ook een aantal kreekjes. Op de schorren broeden een aantal vogels, waaronder ganzen. Er zijn opvallend weinig hoogwatervluchtplaatsen in het slikkengebied. In de zomer liggen delen van de stranden onder de algen, als ze sterven komen ze in de bodem terecht. In het gebied vindt overwoekering van duindoorn plaats, zelfs op de wat grotere primaire duintjes groeit inmiddels duindoorn.

Wat Bart en Siem zo bijzonder aan het gebied vinden is de totaalheid van het gebied. De grote dynamiek in het gebied vinden ze prachtig. Bart vond 19 soorten wilde bijen in het gebied, waaronder een paar zeldzame rode lijstsoorten zoals de schorzijdebij en koekoeksbijen. Er komen ook veel planten voor die op de rode lijst staan, waaronder zeeaster, zeewolfsmelk, echt lepelblad, zulte, zeeweegbree en moeraszoutgras. In de

Slikken en de Duinen van Oostvoorne vind je qua zoogdieren: bunzing, wezel, konijnen en reeën (max 250, bij meer wordt er gejaagd, dan worden er ongeveer 50 reeën per jaar geschoten). De dieren komen voornamelijk voor in de Duinen en worden sporadisch waargenomen op de Slikken.

In het noorden in de zone één mag niet gelopen worden, wat voor meer rust zorgt in het gebied. Daarnaast is er ook meer rust gekomen sinds de sluiting van het strand voor gemotoriseerd verkeer. Voor de sluiting crosten mensen namelijk door de schorren en over de primaire duintjes. Wel hebben Bart en Siem het idee dat de recreanten zich aan de geldende regels van de zonering houden. Maar door de sterke wind zouden kitesurfers weleens in het rustgebied terecht kunnen komen. Er is nog een extra fietspad dwars door de duinen geopperd, maar hiertegen is fel geprotesteerd door het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten. Het fietspad uit het beleidsplan Voordelta ligt er wel. Er is vastgelegd dat de Rotterdamse haven niet verder naar het zuiden mag uitbreiden, er is een zogenoemde demarcatielijn van kracht.

Bijlage 9: Verslag van Slikkentourbezoek met Jolanda de Leeuw van Weenen namens de gemeente Westvoorne (4 december 2009)

Jolanda de Leeuw van Weenen werkt bij de gemeente Westvoorne op de afdeling Recreatie en Toerisme. Het gebied de Slikken van Voorne is niet in eigendom van de gemeente Westvoorne maar in eigendom bij het Zuid-Hollands Landschap. In het gebied komt zij op voor de belangen van de recreant. Zij probeerde tijdens het maken het zoneringsplan in het gebied zoveel mogelijk te bereiken voor recreanten. Het mooie aan het gebied vind Mevrouw de Leeuw van Weenen het totaalplaatje, de ontwikkeling van het gebied en het feit dat dit heel snel gaat.

Ten tijde van de sluiting van het autostrand moest er gekeken worden naar de inrichting van het gebied. Er moest voor gezorgd worden dat auto's niet meer op het strand konden komen. De werkgroep is toen over het strand gelopen en heeft gekeken naar de inrichting, dat wil zeggen de bankjes, slagboom etc. Toentertijd werd er een autostrandsite opgericht door de burgers van Westvoorne waarop informatie stond van bijeenkomsten van de werkgroep waar de werkgroep zelf niets van wist. Voordat de inrichting was gedaan heeft het waterschap het strand afgesloten door abrupt met rioolpijpen de toegangsweg af te sluiten. De werkgroep wist hiervan maar het waterschap heeft dit plotseling gedaan. De methode van het waterschap werkte wel, want niemand kon het strand meer op.

De sluiting van het autostrand is in het verkeerde keelgat geschoten van de bevolking van Westvoorne omdat dit "hun" strand was. Zelfs mensen die nooit met de auto op het strand kwamen, waren er tegen. In de politiek wilde men niet discussiëren over het autostrand, omdat het al in een eerder stadium in een convenant met diverse partijen besloten was. 70% Van de bevolking wil het autostrand weer open hebben. Toch is de sluiting eerder dan verwacht min of meer geaccepteerd. Mevrouw de Leeuw van Weenen krijgt nog vaak vragen van burgers uit Westvoorne met de vraag of het autostrand weer open kan. Bij het Oostvoornse meer kun je wel met de auto dichtbij het water komen. De menners en ruiters zijn heel tevreden met het feit dat ze mogen rijden op het strand. In de politiek is dit dan ook een hot item, de oppositie partijen hebben bijna allemaal in hun programma staan dat zij het autostrand open willen houden. Daarom lag de situatie bij de gemeente Westvoorne moeilijk, de zonering moest "politiek te verkopen" zijn. De politieke wereld is een heel andere wereld dan die van natuurorganisaties. Daarbij komt dat er elke vier jaar gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden en dan gaat het om de stemmen.

Na de sluiting van het autostrand is de inrichting van de zonering snel gemaakt. In het begin van het proces van het vormen van de zonering lagen de belangen van de verschillende organisaties die in de werkgroep vertegenwoordigd waren ver uit elkaar. Het leek in eerste instantie moeilijk om tot een compromis te komen. Er ontstond een goede relatie tussen de leden van de werkgroep en dit maakte het mogelijk om goed met elkaar samen te werken. Er was begrip voor elkaar en elkaars standpunten.

De natuurontwikkeling in het gebied is continue aan het veranderen. Er vindt duinontwikkeling plaats en er komt meer groen volgens haar. Verder vraagt zij zich af wat er gebeurt met het gebied na de aanleg van de tweede Maasvlakte en wat er gebeurt met de recreatiemogelijkheden als het natuurgebied zich verder ontwikkelt. In de toekomst zal bekeken moeten worden of de recreatie vormen mogelijk blijven zoals het nu in de huidige zonering is geregeld.

En ze vraagt zich ook af welke vormen van recreatie er in de toekomst zijn. Kitesurfen is bijvoorbeeld een sport die pas sinds tien jaar populair is in het gebied. Dit kan in de toekomst misschien veranderen. Wat zijn de nieuwe recreatietrends? Verder maakte ze de opmerking dat mensen wel allemaal mooie plannen opstellen, maar dat de natuur toch zijn eigen gang gaat.

De educatie in het gebied bij scholen gebeurt niet door de haar afdeling maar door de afdeling Onderwijs.

De wetten en regels waar Mevrouw de Leeuw van Weenen mee te maken krijgt zijn de Natuurbeschermingswet en de Flora en faunawet (dit was het geval bij de aanleg van het fietspad), de zonering zelf, het bestemmingsplan (deze loopt via de provincie) en natuurcompensatie uit de natuurbeschermingswet. De hiërarchie van wetten is als volgt: bovenaan staat de Natuurbeschermingswet, dan komt de Flora en Faunawet, daarna volgen de verordening en deze staat weer boven APV. Er wordt momenteel een nieuwe nota toerisme en recreatie opgesteld, hierin staat een inventarisatie van de recreatie die plaatsvindt in het gebied. Tegenwoordig wordt er samen met natuurorganisaties een inventarisatie gemaakt en een richting bepaald voor de komende 5 jaar. Verder is er een conceptplan voor het nieuwe horecapunt op de Brielse Gatdam. Er komt een nieuwe horeca eigenaar in het te ontwikkelen paviljoen. Bij de komst van het nieuwe paviljoen ziet zij kansen, want je kunt inspringen op de wensen van recreanten. Het nieuwe paviljoen moet er in 2011 staan.

We staan bij de Rode Ibissen waar we vragen naar het verschil tussen de volière en het gebied de Slikken van Voorne, mevrouw de Leeuw van Weenen zegt dat de dierentuin is afgebakend met een hek. In de Slikken van Voorne is dit niet zo, daar worden de zones aangegeven op een bord. De gemeente Westvoorne regelt een website over de Slikken van Voorne. Op die website is er een link te vinden op de gemeentesite naar het Zuid-Hollands Landschap. Andere zaken zoals folders over de zonering en handhaving werden overgelaten aan het Zuid-Hollands Landschap en de Groenservice Zuid-Holland. De communicatie die is gebruikt over Natura 2000 betreft borden die bij de parkeerplaats en op het strand staan. Ook zijn er folders uitgedeeld en bierviltjes over de aanwijzing van de Voordelta als Natura 2000 gebied. Verder is er over de zonering gecommuniceerd door middel van folders, en op de borden bij de parkeerplaats en op het strand. Er is een folder gemaakt over alle recreatiemogelijkheden in de gemeente Westvoorne. De borden zijn moeilijk te begrijpen voor recreanten. De gemeente heeft hierover geen klachten gehad, maar wel over de palen die de grenzen van de zones markeren. Opvallend is dat er geen klachten zijn geweest over de lange afstand die mensen nu naar het strand moeten lopen. Als een recreant zou klagen bij haar, dan vindt ze dat ze goed moet luisteren en meteen moet reageren. Begrip tonen vindt ze heel belangrijk. Er is toentertijd wel nagedacht over informatiebijeenkomsten voor de bevolking, dit was een variant in het communicatieplan. Maar er werd gedacht dat dit geen zin had vanwege de te grote massa mensen en de emoties. Mevrouw de Leeuw van Weenen zegt daarbij dat wij de gevoelens van de bevolking over het autostrand onderschatten, het zit heel diep.

De recreatie in het gebied is een belangrijke inkomstenpost voor de gemeente Westvoorne. Dit wordt niet door iedereen in Westvoorne begrepen, het is een redelijk gesloten gemeenschap die liever niet teveel mensen van buiten heeft. In de gemeente zelf wonen ongeveer 14.000 mensen, tijdens het hoogseizoen zijn dit er meer dan 30.000.

Volgens mevrouw de Leeuw van Weenen zouden er vakken moeten zijn voor groepen recreatie, beginnende kitesurfers zouden een ander deel van het gebied tot hun beschikking moeten hebben dan de ervaren kitesurfers. Ook het aantal kitesurfers tegelijk in het gebied is een probleem, de intensieve recreatie in het gebied is het grootste probleem. Op deze manier hoeven de ervaren kitesurfers niet meer in de vogelrustgebieden te komen.

Bijlage 10: Verslag van Slikkentourbezoek met Hans Visser namens het Zuid-Hollands Landschap (4 december 2009)

De primaire waarden van het gebied de Slikken van Voorne zijn vooral de ecologische waarden van het gebied. De natuurwaarden van het gebied moeten behouden blijven gezien het unieke van het gebied. Het landschap in de Slikken van Voorne is een mooi gebied met spontane processen en veel dynamiek. De spontane processen zijn de interessantste processen van het gebied.

Het moet mogelijk kunnen zijn om de natuur te combineren met recreatie. Een belangrijk punt waar je dan rekening mee moet houden, is dat de recreatie past bij de waarden van het gebied. De waarden mogen niet door de recreatie verdwijnen. Dat het gebied gesloten zal worden en nooit meer toegankelijk zou zijn is nooit geroepen vanuit het Zuid-Hollands Landschap. Het Zuid-Hollands Landschap verzorgt excursies voor recreanten om de natuurwaarden te laten zien en hier wat over te zeggen. Deze excursies worden ook georganiseerd voor speciale groepen waaronder scholen.

Het bij elkaar krijgen van alle belangen van de partijen zelf was bij het proces het moeilijkst. De belangen van alle partijen lagen ver uit elkaar. Er is gekeken of de processen bij elkaar passen en naar de belangen van alle partijen.

Het is moeilijk wat over de toekomst te zeggen. Je weet niet hoe het verder gaat. Dit kan betekenen dat bepaalde soorten misschien in de toekomst daar niet meer voorkomen. Een andere mogelijkheid voor de toekomst is dat bepaalde sporten verplaatst worden naar andere gebieden. Onder andere het aanleggen van de nieuwe Maasvlakte en de opening van het Haringvliet kunnen ervoor zorgen dat de recreatiemogelijkheden in de toekomst veranderen.

Het gebruik van het gebied is ondergeschikt aan de waarden van het gebied. Dit is op het moment al deels het geval, het kan in de toekomst nog beter. Om te weten te komen hoe ver dit verbeterd moet worden, moet je zoeken naar wat je kan toestaan en wat te extreem is om toe te staan. Als het gebied in de toekomst verandert door bepaalde ontwikkelingen, is het verstandig om met alle partijen weer om tafel te gaan zitten en te gaan zoeken naar een nieuwe oplossing.

Voor het Zuid-Hollands Landschap zijn in relatie tot de Natuurbeschermingswet en de Flora en fauna wet van belang. Met de eerste wordt het gebruik van het gebied getoetst. Tevens is het Wetboek van Strafrecht artikel 461 van toepassing in de Slikken van Voorne. De plannen die worden geschreven worden getoetst aan de hand van de Natuurbeschermingswet.

De zonering is in het gebied aangegeven met bordjes op die manier dat het landschapsbeeld zo min mogelijk wordt aangetast. Door overal paaltjes en hekjes te zetten, verlies je het beeld van het strand. Het nadeel van deze aanpak is dat je de grenzen niet overal precies ziet lopen en dat de zonering deels niet helemaal begrepen wordt. Het aangeven van de grenzen gebeurt in het gebied met alleen bordjes, palen en boeien. Tevens heb je nog bepaalde recreanten die altijd overal in gaan en zich nooit aan bepaalde regels houden. Het Zuid-Hollands Landschap weet dat bepaalde groepen recreanten de regels niet naleven. Dit is door handhavers van het Zuid-Hollands Landschap vastgesteld.

Bij de inrichting van het gebied is vooral aandacht gegeven aan de voorzieningen in het gebied zelf en zijn er minimale middelen ingezet voor de communicatie. Er zijn wel folders geschreven over de zonering en er is actief voorlichting geweest in het gebied. De inrichting was een belangrijker issue dan de communicatie erover. Na het aanwijzen van het Natura 2000 gebied werd begonnen met het opstellen van de zonering. Tijdens het schrijven van de zonering is er gekeken naar hoe je het gebied kan inrichten zonder dat de partijen, die niet toe zijn gestaan op het strand, er kunnen komen. De communicatie over de zonering is achteraf gezien misschien wat te beperkt aan bod gekomen.

Het is de bedoeling dat nu voor iedereen duidelijk moet zijn wat er wel en niet mag. Al zijn er nu nog reacties van recreanten dat de borden en de zonering niet begrepen worden. De communicatie zou uitgebreider kunnen. Een mogelijkheid om meer draagvlak te creëren was geweest om informatieavonden voor recreanten en omwonenden te organiseren.

Het Zuid-Hollands Landschap heeft verschillende reacties ontvangen over de zonering. Het is verstandig om een open houding te hebben naar de recreant toe en te proberen zoveel mogelijk er op te reageren. Proberen de kansen te pakken van de reacties die de recreant je geeft. De recreant denkt nog niet goed genoeg over de zonering. Er moet nog meer kennis bij de recreant komen over de zonering.

Het Zuid-Hollands Landschap houdt toezicht in het gebied en draagt zo in natura bij aan de kostenpost handhaving die de werkgroep had opgesteld. Het toezicht houden in het gebied is alleen tijdrovender dan van tevoren gedacht was. De handhavende partijen zetten veel tijd in het handhaven.

Het Zuid-Hollands Landschap krijgt een sterkere positie als ze de bezoeker een duidelijker verhaal kunnen vertellen over wat de gang van zaken was. Tevens moet het Zuid-Hollands Landschap met andere partijen duidelijk naar buiten kijken wat ze kunnen doen of veranderen.

Voor de bezoeker is acceptatie belangrijk. Als een plan wordt geaccepteerd, is het ook makkelijker om de regels na te leven. De kilters zijn de grootste groep die voor problemen zorgen, ook een deel van de kilters houden zich wel aan de regels. Tevens zijn de kitesurfers ook de groep waar het meest mee gesproken is. De kitesurfscholen vormen geen probleem in het gebied, omdat deze groep afhankelijk is van het gebied. De individuele surfer vormt het grootste probleem. Er is geen probleem met de menbers en de ruiters. Van deze groep komen haast alleen maar positieve geluiden.

In eerste instantie was het plan de zonering in het Natura 2000 beheerplan te zetten, maar dit duurde te lang dus is eerst de zonering geschreven en is daarna overgenomen in het beheerplan. Dit beheerplan is geschreven door Rijkswaterstaat.

Iedereen heeft altijd gezien dat we er samen uit moeten komen, dit heeft geleid tot een compromis waarbij de waarde van het gebied en het recreatieve gebruik zo veel mogelijk recht werden aangedaan.

Bijlage 11: Verslag van Slikkentourbezoek met Hans Lammers namens Rijkswaterstaat (9 december 2009)

Hans Lammers is werkzaam bij Rijkswaterstaat bij de afdeling Noordzee. Hij was projectleider van het Natura 2000-beheerplan Voordelta en heeft nu een “overall beheertaak”, dat wil zeggen dat hij zoal te maken heeft met de aansturing van handhaving en monitoring van natuur, water, bodem en kust.

Hans Lammers vindt de Slikken van Voorne een heel belangrijk gebied in Zuid-West Nederland, omdat het hier het enige slikken gebied is aan zee. Andere slikkengebieden liggen meer in de delta-armen in Zeeland. De Slikken van Voorne liggen ook langs de kust op de route van trekvogels richting de Wadden. De Wadden liggen 200 kilometer verderop en ten zuiden van de Slikken vind je langs de kust geen dergelijk gebied tot in België (het Zwin). De Slikken van Voorne is dus een steppingstone, een plaats waar trekvogels even kunnen rusten en aansterken. Als voorbeeld noemt meneer Lammers de Lepelaar, waarvoor de Slikken van Voorne een belangrijk voedselgebied is. Het gebied kent daarnaast ook een bijzondere vegetatie. Meneer Lammers vindt het leuke aan de zee de grote dynamiek, deze is nooit hetzelfde.

Over de recreatie in het gebied zegt meneer Lammers dat het vogelgebied al jarenlang werd afgeschermd en dat dit vogelgebied in grootte is uitgebreid. Medegebruik van de Slikken door recreanten is mogelijk, echter niet in het vogelrustgebied. Alleen vindt Hans Lammers dat door de huidige zonering het nu vragen is om problemen.

We staan bij de Galapogos schildpadden en vragen meneer Lammers en meneer Vreugdenhil hoe zij denken dat het gebied er in de toekomst uitziet. Hans Lammers zegt dat de hoogwatervluchtplaatsen van vogels naar alle waarschijnlijkheid zeewaarts en zuidwaarts zullen uitbreiden, dat proces is nu ook te zien. De ondiepe zee zal zich waarschijnlijk in zuidelijke richting uitbreiden. Meneer Lammers denkt dat binnen 5 jaar zone 1 ondieper wordt en dat in zone twee duinvorming plaatsvindt.

Het lage deel voor de Brielse gatdam wordt dan een soort groene strand, maar dit zal op de langere termijn plaatsvinden en niet binnen vijf jaar. Over vijf jaar is het Natura 2000 beheerplan verlopen en moet er een nieuwe geschreven worden. De zonering zal dan waarschijnlijk ook moeten worden herzien, er zal een evaluatie moeten plaatsvinden van de natuurontwikkeling en van de verstoringen die de recreatie veroorzaakt. Kitesurfen is een trend en pas sinds een jaar of tien vind deze sport plaats in de Slikken van Voorne. Misschien dat er in de toekomst andere vormen van recreatie populair worden. Op de levensduur van een schildpad is dat iets dat komt en gaat.

De wetten waar Hans Lammers mee te maken heeft in de Slikken van Voorne zijn allereerst de Natuurbeschermingswet en de Flora en Faunawet. Verder heeft hij te maken met de Wet ruimtelijke ordening. Hieruit volgt op gemeentelijk niveau het bestemmingsplan. In het bestemmingsplan stond onder andere dat er een parkeerplaats bij het strand moest komen. Op gemeentelijk niveau heeft hij ook te maken met de plaatselijke verordening en de recreatieverordening. Hij moet rekening houden met de waterkwaliteit, hier zijn ook wetten voor. Dan geldt nog de Wet beheer rijkswaterstaatswerken en ook de Scheepvaartverkeerswet, deze laatste is voor meneer Lammers niet van toepassing in de Slikken van Voorne maar hij checkt de wet om te kijken naar wat de eisen ervan zijn.

Hans Lammers heeft een terreinbezoek met toezichthouders gedaan en gezien dat de handhaving in het gebied erg moeilijk is. Met name de kitesurfers vormen de grootste overlast wanneer zij in het vogelrustgebied terecht komen. Voor de handhavers is het tijdrovend om de kitters aan te houden. De kitters zijn namelijk een lange tijd op zee en wanneer zij dan op het strand aangehouden worden moeten ze eerst naar de parkeerplaats lopen om hun identiteitskaart etc. te laten zien. Dit is tijdrovend en niet efficiënt. Bonnen uitschrijven aan kitters is dus een grote ellende. Ander voorbeeld: er was een ruiter die een overtreding beging, hij reed namelijk ergens waar dat niet mocht. De ruiter werd teruggeroepen en kreeg een waarschuwing. De ruiter had echter geen idee dat hij in het desbetreffende gebied niet mocht komen. Meneer Lammers zegt dat het

spanningsveld tussen natuur en recreatie altijd zal blijven bestaan. De mens heeft niet altijd door dat hij iets verkeerd doet. Hans Lammers zag een overeenkomst tussen de Diergaarde Blijdorp en de Slikken van Voorne: mensen willen altijd alles in banen leiden. Dit zie je in Blijdorp door de hokken en paden, in de Slikken van Voorne zie je dit met de zonering. Toch willen mensen graag het blijheid-vrijheid gevoel hebben. In de Slikken van Voorne heb je niet te maken met hekken en netten en daardoor zijn mensen hier vrijer in bewegen. Omdat de natuur zo gevoelig is, zijn er echter wel goede duidelijke regels nodig.

In het gebied liggen kansen voor educatie en voorlichting. Hans Lammers zegt dat hij eens op excursie ging met het Zuid-Hollands Landschap en daarbij ging het alleen over vogels. Meneer Lammers had graag gezien dat hier het totale verhaal van het gebied verteld zou worden, omdat hij juist de ecologische verbanden en de ontwikkeling van het gebied door de zee zo interessant vindt. Bovendien zijn de excursies beperkt in de Slikken van Voorne.

Wat beter zou kunnen volgens meneer Lammers zijn de informatiepanelen. Deze borden worden vaak niet begrepen door recreanten en er staat geen informatie op die doelgericht is op de recreant. Hij zegt dat de informatie op de panelen eigenlijk in de taal van de recreant zou moeten staan. Natuurlijk zul je met een informatiepaneel nooit iedereen kunnen bereiken. Hans Lammers is momenteel ook in contact met de Nederlandse Kitesurfvereniging. Deze vereniging kan worden gebruikt als communicatiemiddel met de kitesurfers. De individuele kitesurfers zijn tot op heden nog moeilijk te bereiken, maar via de Nederlandse kitesurfvereniging. In Nederland kunnen deze mensen beter worden bereikt.

In het beheerplan Natura 2000 staan een aantal thema's waaronder de handhaving. De rol van Rijkswaterstaat hierin is dat zij een "overall rol" hebben, zij waren ook de trekker van het beheerplan. Dhr. Lammers beheert het budget dat Rijkswaterstaat voor de handhaving en de communicatie in de hele Voordelta overhevelt naar de provincies. Rijkswaterstaat heeft namelijk de handhaving en de communicatie uitbesteed aan de provincies Zuid-Holland en Zeeland. De provincie Zuid-Holland heeft de regie over de handhaving. De toezichthouders van de provincies, de natuurorganisaties, de Groenservice Zuid-Holland en de milieupolitie werken samen. De samenwerking is efficiënter omdat ze van elkaar weten wat er in het gebied gebeurt, ook kunnen ze het toezicht houden op elkaar afstemmen. Ze hebben een gezamenlijk belang, ze hebben allemaal verantwoordelijkheid voor de natuur. Hans Lammers zegt dat toezicht houden in het gebied altijd nodig zal zijn. In een jaar tijd is er veel ervaring opgedaan met toezicht houden. Er kan nu geëvalueerd worden over hoeveel toezicht nodig is, op welk moment toezicht nodig is en hoeveel overuren toezichthouders maken. Meneer Lammers zegt dat nu na een jaar samenwerken het best goed gaat. De zonering is namelijk pas een jaar in werking, erg kort dus. De meeste recreanten veroorzaken geen problemen, dat is erg positief. De kitesurfscholen houden zich ook prima aan de regels. Verder weet men nu wat de zwakke punten in de zonering zijn en deze zullen binnen een half jaar opgelost worden. Ook is er communicatie over de zonering, door middel van folders over de zonering en de Voordelta. Wat beter kan volgens meneer Lammers is meer maatwerk qua informatieborden. Daarmee bedoelt hij dat er informatie op moet staan voor specifieke groepen recreanten. De informatie hoeft niet perse via folders verspreid te worden, op dit moment worden er borden met pictogrammen gemaakt die op het strand geplaatst zullen worden. De oude borden over de zonering in Slikken van Voorne zullen op het strand blijven staan. De provincie Zeeland maakt deze nieuwe informatiepanelen. Er is een overleg geweest waar de handhavers bij waren. Daarbij hebben ze het gehad over de informatieborden. Aan de kant van de Maasvlakte ligt een strand waar geen borden staan, de provincie gaat hier echter een bord plaatsen met informatie erop "in de taal van recreanten". De vraag is hoe je het bord meer laat aanspreken voor recreanten. Veel mensen hebben geen zin in een "braaf bord" waarop alleen verboden staan en alleen informatie over de natuur vermeld wordt, ook is de informatie meestal te zakelijk. Bij het maken van de nieuwe informatiepanelen wordt gekeken naar de grootste risicogroep, laat dingen inbrengen die op de borden moeten komen staan. Wanneer een groep recreanten zelf invulling heeft gegeven aan een informatiepaneel zullen zij er ook beter op letten, omdat het hun eigen ding is. Overheden doen dit soort processen met borden maken niet automatisch, hier kunnen ze dus nog een hoop van leren. Bekijk borden eens met een andere bril zegt Hans Lammers.

Hans Lammers neemt geluiden van recreanten heel serieus. Maar voor de recreanten is niet duidelijk wie ze nu moeten bereiken als het gaat om vragen of klachten. Bijvoorbeeld als het gaat om strandpalen, naar wie moet de recreant dan bellen? Het recreatieschap gaat over de strandpalen. Hans Lammers kreeg een mevrouw (zelf ook kitesurfster) aan de telefoon die klaagde dat de strandpalen levensgevaarlijk zijn. Er was die week in Burgh Haamstede een kitesurfer om het leven gekomen doordat hij tegen een strandpaal was gebotst. Hans heeft toen meteen gereageerd door binnen een week samen met die mevrouw, de Nederlandse Kitesurfvereniging en de provincie bijeen te komen en de kwestie te bespreken. Zij hebben toen samen vastgesteld dat de oplossing, namelijk strandpalen trekken en deels vervangen door tonnen, snel moest worden uitgevoerd. Het recreatieschap is nu bezig om deze oplossing te realiseren. Hans Lammers verteld dat doordat hij zo snel reageerde door een gesprek aan te gaan met deze mevrouw hij de kou uit de lucht haalde en geen negatieve publiciteit kreeg. Hij voegt daar wel aan toe dat wanneer je A zegt je ook B moet zeggen. Op deze manier kweek je goodwill. Voor deze oplossing is ook geld beschikbaar gesteld vanuit de Nederlandse Kitesurfvereniging, omdat zij zelf ook achter de oplossing staan. Hans Lammers ziet zijn rol in het proces ook als procescoördinator, hij was voortrekker bij de gebeurtenis met de strandpalen.

De provincie Zeeland is de centrale organisatie voor de Communicatie over de Voordelta. Zij hebben ook een werkgroep opgesteld, hierin zit onder andere een communicatieadviseur uit Hans Lammers zijn organisatie.

Ontwikkelingen die verder nog in de slikken van Voorne spelen zijn de aanleg van de Maasvlakte 2. Het strand bij de slufte wordt tijdelijk (twee jaar) gesloten omdat hier sprake is van drijfzand. Verder worden er meer windmolens geplaatst op de dijk rond de Maasvlakte. Naar verwachting zal door het sluiten van het strand het voormalige autostrand drukker worden bezocht door kitesurfers. Op de site van Futureland kunnen wij zien wat de ontwikkelingen zijn op de Maasvlakte 2.

Hans Lammers ziet nog een overeenkomst tussen de diergaarde Blijdorp en de Slikken van Voorne. Er zijn vissen die in scholen zwemmen en dus bij elkaar gaan zitten, net als de verschillende groepen recreanten. De kitesurfers gaan bijvoorbeeld in een hoek van het gebied zitten.

Bijlage 12: Verslag van Slikkentourbezoek met Hugo Vreugdenhil namens Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg (9 december 2009)

Het Recreatieschap is er om recreatiegebieden te ontwikkelen en in stand te houden. Daarnaast behartigt het schap het belang van de recreatie in het algemeen.

Tijdens het proces dat leidde tot het opstellen van de zonering heeft het Recreatieschap overleg gehad met de belangengroepen die met dit gebied te maken hebben. Dit waren Autostrand.nl, de Nederlandse Kitesurf Vereniging (NKV), de Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS), de Stichting tot Behoud Recreatie Autostrand en de Kitebuggybond (die ook het Vliegerforum vertegenwoordigde). In de loop van het proces bleek dat Autostrand.nl ook vele anderen vertegenwoordigde. Daarna is besloten alleen nog met Autostrand.nl, de NKV en de KNHS te overleggen.

Tijdens het proces bij de werkgroep had het Recreatieschap ook een faciliterende rol, omdat Nora Kösters (ook van het Recreatieschap) de werkgroep voorzat.

De zonering zelf is een compromis, en in feite is elk compromis een suboptimale oplossing. In dit gebied is de wegsurfzone het moeilijkst te handhaven. Deze zone is er op aandringen van de gemeente gekomen.

De werkgroep is opgericht nadat er 6000 handtekeningen waren aangeboden aan de provincie. Toen heeft de provincie besloten dat er iets moest gebeuren met het gebied.

De Slikken van Voorne bestaan volgens meneer Vreugdenhil uit drie delen:

- Slikkengebied dat belangrijk is voor de steltlopers
- Schor
- Strand, ondiep water en zandbanken

Dit laatste onderdeel is ideaal voor kitesurfers. Ook is het zeer geschikt voor andere recreatievormen. Gemo-toriseerde voertuigen zijn er niet toegestaan. Helaas is het wel minder goed bereikbaar. Als hiervoor moge-lijkheden geboden zouden worden om dit op te lossen, dan zou de drempel lager worden om hier te recreëren.

Het is wel belangrijk om de recreatie te zoneren, omdat de natuur hier waardevol is. Zo zijn de slikken uniek en is het een belangrijk gebied voor trekvogels. Daarnaast moet er rekening gehouden worden met de Natura 2000 status.

Meneer Vreugdenhil verwacht dat in de toekomst het Brielse gat zal dichtslibben. Door de aanleg van de tweede Maasvlakte, het openstellen van de Haringvlietdam en de kustversterking komt er veel meer zand in het gebied. De slikken zelf zullen meer richting Haringvlietmond opschuiven. Het is goed mogelijk dat er bijvoorbeeld in het gebied van de wegsurfzone over tien jaar alleen nog water staat met stormvloed.

Hij verwacht dat de Natura 2000 status afdoende bescherming zal zijn en dat het gebied er alleen maar inte-rressanter op wordt.

De verwachtingen wat betreft de zonering zijn dat die de komende jaren hetzelfde blijft. Mocht die op den duur niet meer bruikbaar zijn, dan moet hij aangepast worden. Vanuit Natura 2000 zal dit nodig zijn om al-tijd een veilig en rustig deel te houden om te zorgen dat de instandhoudingsdoelen gehaald kunnen worden. De bruikbare zone zal dan nog meer richting zone drie verplaatst worden door de ontwikkelingen.

In de toekomst zullen er weer nieuwe sporten bijkomen. Kitesurfen zal blijven, maar misschien op een an-dere plek.

De wetten en regelgeving waar het Recreatieschap mee te maken heeft zijn de Natuurbeschermingswet, de Flora en Faunawet, de Wet ruimtelijke ordening, de Keur van het waterschap, de eigen Recreatieverordening en de Algemeen Plaatselijke Verordeningen.

In de recreatieverordening staat wat wel en niet mag in de gebieden die het Recreatieschap beheert, zodat de groepen elkaar niet in de weg zitten. Zo staat er bijvoorbeeld in dat honden aan de lijn moeten, behalve in de losloopgebieden.

Een verschil tussen een dierentuin en een natuurgebied is dat mensen die naar de dierentuin gaan weten dat ze daar niet buiten de paden mogen komen. Dat is een verschil in perceptie met het bezoek aan bijvoorbeeld de Slikken van Voorne. Daar willen mensen geen restricties beleven, het gebied is van iedereen en niemand tegelijk.

Daarnaast zijn de dieren in de dierentuin meer gewend aan mensen. Meneer Vreugdenhil denkt dat vogels in het wild ook wel kunnen wennen aan mensen. Zo kan er op een gegeven moment een bepaald verwachtingspatroon ontstaan. Hierdoor zou de verstoringafstand van kitesurfers kleiner kunnen worden.

Dan is men wel afhankelijk van de goede wil van de kitesurfers zelf (die, door zich aan de zonering te houden, een voorspelbaar gedragspatroon kunnen creëren). Het Recreatieschap heeft goed contact met de NKV. De NKV zelf heeft het in de fora op de website en de nieuwsbrief regelmatig over de zonering met het verzoek of iedereen zich daar aan wil houden, omdat anders het hele gebied op slot gaat voor kitesurfers. De sociale controle tussen kitesurfers onderling is inmiddels ook beter. Toch zijn er altijd mensen die zich daar niets van aantrekken, het hangt heel erg van de persoon zelf af.

Niet elke kitesurfer snapt de bescherming van vogels in de Slikken van Voorne. In hun beleving zitten er overall vogels in Nederland. Het is daarom belangrijk om hen uitleg te geven over de situatie op de Slikken van Voorne, waar rust en voedsel van groot belang zijn. Als hen verteld wordt dat dit een waardevol ecosysteem is en dat deze plek als stepping stone dient voor trekvogels, kan er meer begrip ontstaan. Sommigen begrijpen dit verhaal echt en worden gematigder in hun mening, anderen geven er nog steeds niets om.

Het Recreatieschap heeft acht kitesurfscholen een vergunning gegeven om in de Slikken les te geven. Deze scholen geven folders en verdere voorlichting over de zonering aan hun leerlingen. In het begin van het proces was er veel tegenstand bij de kitesurfscholen, maar nadat hen duidelijk was gemaakt dat het juist een winstpunt was dat ze hier nog ruimte zouden krijgen om te kitesurfen, is die stemming omgeslagen en willen ze juist meehelpen.

Men lijkt zich steeds meer te berusten in de sluiting van het autostrand. De site www.autostrand.nl krijgt ook steeds minder hits.

In het inrichtingsplan waren verschillende communicatievarianten opgesteld. Het Bestuurlijk Overleg besliste daarover en heeft de meest eenvoudige variant gekozen, voornamelijk vanwege de kosten. Daardoor is de communicatie niet fors geweest.

De gemeente Westvoorne zou haar bijdrage aan de communicatie in natura betalen, door het ontwikkelen van een website, maar daar is nooit wat van gekomen.¹

Bij het ontwikkelen van de communicatie is geprobeerd zo duidelijk mogelijk te communiceren, maar maatwerk is niet mogelijk. Het is niet mogelijk in het veld elke doelgroep apart te bereiken. Het was wel de bedoeling dat dit op de website zou gebeuren. Daar zou voor elke doelgroep een button komen, waaronder informatie zou komen, die op die doelgroep van toepassing is. Het is dan ook jammer dat deze site niet van de grond is gekomen.

Meneer Vreugdenhil vindt de inhoud van het informatiepaneel en de folder goed, maar vindt het wel lastig dat er veel informatie in moet. Uiteindelijk staat wel alles erin dat erin moet: een kaartje met de zones, daarnaast informatie over wat er wel en niet mag per zone en wat informatie erom heen over de redenen erachter. Een nadeel van deze communicatiemiddelen is dat je echt de tijd moet nemen die te lezen. En waarschijnlijk

---

1 Sinds vrijdag 4 december is er binnen de website van de gemeente Westvoorne een pagina over de zonering. Hier was meneer Vreugdenhil niet op de hoogte.

zullen alleen mensen die al interesse in natuur hebben het lezen. Voor toezichthouders is het wel van belang dat die informatie in het gebied aanwezig is.

Het is belangrijk te luisteren naar recreanten, maar het wettelijke kader is leidend. Uiteindelijk moet de overheid meerdere belangen afwegen. In dit proces is zo goed mogelijk geprobeerd alle belangengroepen te betrekken en hun wensen in te willigen. Zo vroegen zij om niet te veel te zoneren, maar een grote zone te maken waarin de recreatiepartijen het zelf het uitzoeken met elkaar. Tot nu toe is dit goed gegaan.

Ontwikkelingen die gaande zijn rondom de Slikken van Voorne zijn:

- Het Waterschap is op dit moment bezig met kustversterking.
- De gemeente is bezig met de ondernemer van 't Wapen van Marion voor een horecagelegenheid op de Brielse Gatdam. Deze gaat een ecologisch tintje krijgen, zo zal er informatie over het gebied te vinden zijn. Daarnaast kunnen vanuit hier recreatieve voorzieningen geregeld worden, zoals kluisjes voor kitesurfers of strandkarverhuur om spullen te vervoeren naar het strand. Dit zou dan echt een meerwaarde voor het gebied opleveren.

- Het Slufterstrand gaat dicht als ze daar bezig zijn met de tweede Maasvlakte. De kitesurfers die daar nu surfen, zullen dan waarschijnlijk ook naar de Slikken van Voorne komen. Het zal daar dus drukker gaan worden, net zoals op het Oostvoornse meer. Maar daar liggen ook weer problemen, omdat de zuidoever daarvan ook een Natura 2000 gebied is en er daar gedoken wordt. Kitesurfen en duiken gaat niet zo goed samen.

Op dit moment hebben de kitesurfscholen onderling al wat mot over de ruimte. Als het drukker wordt door de aanleg van de tweede Maasvlakte zal dit een nog groter probleem worden. De verleiding om dan het rustige maar verboden gebied in te gaan zal nog groter worden. Vandaar dat er ook een nieuw vergunningsstelsel komt.

Als de tweede Maasvlakte eenmaal realiteit is, is er daar aan de westkant een nieuw strand bijgekomen van zes tot zeven kilometer waar kitesurfers hun ding kunnen doen.

Wat gaat er goed in de Slikken van Voorne:

- De strandweg is bij het begin afgesloten (dus het is al te zien vanaf de parkeerplaats)
- Er zijn goede afspraken gemaakt over de toegankelijkheid voor hulpdiensten
- Door dit proces zijn er goede contacten met belangenverenigingen
- De zonering is een op een overgenomen in het Natura 2000 beheerplan Voordelta
- Door de zonering is er ook weer de mogelijkheid ontstaan om kitesurfen en mensen toe te staan in het gebied (het zit niet op slot)
- Door het proces is een constructieve samenwerking tussen de verschillende deelnemers van de werkgroep ontstaan.

Bijlage 13: Verslag van telefonisch interview met Gert de Groot, namens Natuurmonumenten (3 december 2009)

De Slikken van Voorne is een uitermate belangrijk gebied voor vogels, dat blijkt ook al uit de aanwijzing als Natura 2000 gebied en wetland. Het is een zeer voedselrijk gebied dat nodig is als stepping stone voor trekvogels op hun routes. Deze natuurwaarde verhoudt zich niet met intensief gebruik (zoals kitesurfen).

Tijdens de bijeenkomst in Renesse van het Platform Handhaving Voordelta is onderzoek naar gedrag van recreanten gepresenteerd. Hieruit blijkt dat in de Slikken van Voorne de meeste overtredingen plaatsvinden. De kitesurfscholen houden zich wel aan regels en hun leerlingen ook, maar de individuele kitesurfers geven veel problemen.

Dit gebied is het grootste knelpunt in het handhavingsbeleid, omdat het hier slecht hanteerbaar is. Dat komt door het massale gebruik van de Slikken door kitesurfers en doordat er geen surveillanceboot het gebied in kan. Toezichthouders kunnen dus niet bij de overtredende kitesurfers komen en dit werkt zeer frustrerend. Het gebied heeft een hoge ornithologische waarde en de zonering is te strak aangelegd om goed praktisch uitvoerbaar te zijn.

Voor de wegsurfzone is lastig te handhaven. Toen de zonering door de Stuurgroep werd vastgesteld is over dit punt geen terugkoppeling naar praktijk geweest en is hij tot verrassing van de werkgroep (die het voorstel voor de zonering heeft gemaakt) in de zonering terecht gekomen.

Nu is het zo dat een onbedreven kitesurfer al snel in het vogelrustgebied zit. En als je geen kluns bent, zeg je dat je er een bent. De leerlingen van de kitesurfscholen houden zich wel aan de wegsurfzone, maar als het heel druk is willen de meer bedreven individuele kitesurfers niet tussen alle beginners zitten en gaan dan het vogelgebied in. Als er dan één schaap over de dam is, volgen er meer. Op sommige dagen zijn er in het vogelrustgebied wel 30 tot 40 zeilen te zien.

De andere groepen recreanten geven over het algemeen geen problemen. Er zijn wel data van maar niet in bezit van Gert de Groot. Hans Lammers is trekker van het handhavingsbeleid.

Natuurmonumenten is in de Slikken van Voorne aanwezig als natuurbeschermingsinstantie. Ze willen recreatief medegebruik faciliteren, maar dan mag het niet strijdig zijn met de natuurdoelstellingen en met de kitesurfers lukt dat dus niet. Er is gestreefd naar een goede zonering en op papier lijkt het heel leuk, maar in de praktijk werkt het niet.

Natuurmonumenten is de buurman van het Zuid-Hollands Landschap en zij maken zich samen druk om het intergetijdgebied en duinen, maar Natuurmonumenten beheert niets in de Slikken van Voorne. Zij houden wel actief toezicht samen met Groenservice Zuid-Holland, het Zuid-Hollands Landschap en de provincie.

Een jaar na de invoering van de zonering en het toezicht heeft de provincie alle waarnemingen van toezichthouders gebundeld. Daarnaast hebben er zo ongeveer 30 keer vliegtuigen boven het gebied gevlogen. De gegevens hiervan zijn nu voorradig.

In de communicatie zitten drie knelpunten:

- De communicatie is onvolledig. Onder de kitesurfers worden folders verspreid, maar die hebben weinig effect. Het idee is dat dit komt doordat het informatie van andere partijen is. Er is nu door Rijkswaterstaat contact met kitesurfverenigingen gelegd en die willen zelf informatie gaan verstrekken, zodat het meer iets van henzelf wordt. Iets waar zij zelf zich druk over maken.
- De bebording moet verstevigd worden: er zouden meer borden moeten komen, zeker in deze aanloopperiode.
- Er moet meer informatie komen over de Voordelta en de Slikken van Voorne in het bijzonder. Die informatie moet zich niet richten op wat er niet mag, maar vooral over de waarde van het gebied. Zodat de mensen besef hebben over wat voor uniek natuurgebied het is. Tijdens de bijeenkomst van het Platform Handhaving Voordelta is geopperd dat er ook aan de waterkant meer informatie zou moeten komen.

De informatie op de borden is wel compleet en de palen en bebording zijn visueel heel herkenbaar.

In principe doet Natuurmonumenten niets direct met reacties van recreanten op de zonering. De reacties worden wel betrokken in de evaluatie over de zonering.

Bij het handhaven moet je niet aan de repressiekant zitten, maar je moet ervoor zorgen dat het logisch wordt voor de recreant. Hij kan dan niet in verleiding komen. De vraag is dus hoe kan je de zonering zodanig verbeteren, dat er geen (of maar heel weinig) overtredingen meer kunnen plaatsvinden. De zonering zou dus ook aangepast kunnen worden, vooral de wegsurfzone komt hiervoor in aanmerking. Die moet weg en de grens moet verder weg gelegd worden.

De kitesurfers zijn over het algemeen geen anti-natuurgebruikers. De kitesurfer voelt zich wel één met gebied. Hij laat zich aanspreken en dan begrijpen ze het ook wel. Ze bedrijven hun sport met een positieve attitude.

Er zijn wel lijsten met waarnemingen en ervaringen over het recreatief gebruik door toezichthouders bijgehouden tijdens hun rondes, maar voor dit onderzoek kan beter met de toezichthouder zelf gepraat worden.

De verwachting is dat de natuur- en recreatiewaarden ook in de toekomst gewaarborgd kunnen blijven. Op dit moment is de Natura 2000 begrenzing nog vrij nieuw en zijn er nog wat kinderziektes, zoals met de kitesurfers. Maar meneer De Groot is positief gestemd over de toekomst.

Door de duinversterking en de aanleg van de tweede Maasvlakte is de verwachting dat de Slikken zich in zuidwestelijke richting zullen uitbreiden. Het voedselaanbod voor de vogels wordt daarmee groter.

Tip voor BUF3: Kijk zo veel mogelijk naar rapportage die de provincie heeft opgesteld. Daar is een schat aan gegevens.

Meneer De Groot wil graag op de hoogte gehouden worden van de vorderingen van dit project.

Bijlage 14: Verslag van telefonisch interview met Gerard van den Nieuwendijk namens Waterschap Hollandse Delta (3 december 2009)

Het Waterschap Hollandse Delta heeft in het kader van de inrichting Slikken van Voorne zitting gehad in de werkgroep om de waterkering belangen te behartigen. Verder heeft het Waterschap hier eigendommen zoals de strandweg. In een in het verleden afgesloten convenant tussen gemeente, recreatie en waterschap is afgesproken dat een gedeelte Strandweg aan de openbaarheid zou worden onttrokken door het verplaatsen van de slagboom van het eind van de weg naar het eind van het parkeerterrein. Dit is door het waterschap uitgevoerd

Het Waterschap heeft haar eigen Keurzonering met daarin onderscheiden een kernzone, beschermingszone en een buitenbeschermingszone. Voor deze zones gelden een aantal ge- en verboden.

De wet en regelgeving die voor het Waterschap verder van toepassing is betreft dat de waterkering in stand moet blijven. Iedere zes jaar moet de waterkering getoetst worden of deze nog voldoet. Andere wetten waar zij mee te maken hebben zijn de natuurbeschermingswet, omdat het gebied een Natura 2000 gebied is.

Is een ingreep noodzakelijk dan gaat de veiligheid voorop, maar er moet wel gelet worden op de procedures die het Waterschap moet volgen tijdens een ingreep.

Verder heeft het Recreatieschap een aantal regels opgesteld die van belang zijn op het gebied van het recreatieve gebruik van strand e.d..

Het Waterschap heeft niet te maken met de belangen van recreanten. Meneer Van den Nieuwendijk denkt dat de communicatie over de zonering richting recreanten goed en helder is. Hij ontvangt zelf geen klachten, omdat het waterschap niet het directe aanspreekpunt daarvoor is.

Over hoe de zonering in praktijk werkt, kan hij weinig zeggen omdat er geen contact is met de recreant. In ieder geval hebben zij geen klachten gehad van recreanten. Ook niet over de verplaatsing van de slagboom. Er is vanuit het Waterschap weinig contact met het Recreatieschap of natuurorganisaties op het gebied van de zonering Slikken van Voorne.

Over de toekomst van het gebied zegt meneer Van den Nieuwendijk dat er geen klachten zijn, hij denkt dat de zonering goed werkt. Mocht in de toekomst de waterkering worden aangepast dan heeft dit waarschijnlijk weinig invloed op de Slikken van Voorne.

Een ontwikkeling die op dit moment gaande is, is de kustversterking van Voorne. Natuurmonumenten is hier bezig met het verbeteren van de natuur. Zij hebben duinzand weggehaald en er schraal zand voor in de plaats aangebracht.

Meneer Van den Nieuwendijk denkt dat de kustversterking weinig invloed zal hebben op het gebied de Slikken van Voorne.

Meneer Van den Nieuwendijk wil wel op de hoogte blijven van de recreantendag.

Bijlage 15: Verslag van telefonisch interview met Finnigan Borms namens provincie Zuid-Holland (14 december 2009)

Finnigan Borms heeft recreatie en toerisme gestudeerd aan de universiteit van Wageningen. Vier jaar geleden kreeg hij de opdracht om de provincie Zuid-Holland te vertegenwoordigen in de werkgroep. Een van de taken die de provincie heeft, is het handhaven van de natuur- en milieuregels. De rol van de provincie bij dit project, het sluiten van het autostrand, was met name het handhaven van de gemaakte afspraken met betrekking tot natuur en milieu.

Sinds de realisatie van het zoneringsplan is de provincie slechts op afstand bij het proces van de zoneringsplan betrokken. Finnigan Borms was gedurende een jaar lid van de werkgroep die zich bezig hield met de definitieve sluiting van het autostrand. Hij ervoer dit als een intensieve en indrukwekkende periode, mede doordat meneer Borms ook met bedreigingen te maken heeft gehad. Hij geeft aan dat de werkgroep geconfronteerd is met veel agressie en vandalisme. Hij vermoedt dat het hierbij gaat om kitesurfers en mensen uit de regio. Zo zijn er een aantal keren slagbomen en borden vernield en werd via een website opgeroepen tot het aanrichten van vernielingen. Er waren ook protesten die wel fatsoenlijk gingen zoals handtekeningenacties. De maatschappelijke druk was dus heel groot.

Meneer Borms is als provinciaal ambtenaar, werkende bij bureau recreatie, bij dit project betrokken geweest. In dit project botsten de belangen van de recreant en die van natuurbehoud. Uit het Integraal Beleidsplan Voordelta volgde de verplichting voor de aanleg van een vogelrustgebied. Uiteindelijk is er gezocht naar een situatie waarin betrokken partijen zich konden vinden en zowel de belangen van de recreant, met name de kitesurfers, als de natuur een plek kregen.

Meneer Borms staat achter het proces om belangengroepen bij het proces te betrekken.

Hij kan zich goed voorstellen dat het handhaven van de zoneringsplan moeilijk is, omdat het nogal wat inzet van kitesurfers vraagt om in de voor hun bestemde zone te blijven. Kitesurfen is geen statische sport: startplaats, windrichting, windkracht en windstoten hebben grote invloed op de snelheid en de plaats van de kitesurfers. Hierdoor kunnen kitesurfers in het vogelrustgebied worden geblazen. Daarnaast moeten de kitesurfers een kilometer lopen naar de plaats waar ze mogen kitesurfen. Toch denkt meneer Borms dat als de kitesurfers heel ontevreden zouden zijn, dat ze dan niet naar het gebied zouden komen.

Meneer Borms denkt dat, met de huidige zoneringsplan, het vogelrustgebied niet functioneert zoals bedoeld. Een dergelijke vlieger van een kitesurfer is 10 tot 15 meter breed, is felgekleurd en scheert dan langs het vogelrustgebied. Meneer Borms kan zich goed voorstellen dat vogels daardoor verstoord worden.

De inzet van de werkgroep was dat er afspraken moesten worden gemaakt over de sluiting van het autostrand. Dit was nodig omdat partijen zich hadden gebonden aan het Integraal Beleidsplan uit 1993. Hierin was afgesproken dat het autostrand op korte termijn zou worden afgesloten voor gemotoriseerd verkeer en dat het vooral een natuurbestemming zou krijgen. Dit beleidsplan was een leidraad voor betrokken overheden. Op regionaal niveau is dit nader uitgewerkt in het convenant.

Omdat het zo lang duurde voordat de afspraken uit 1993 gerealiseerd werden, was de recreatiesituatie inmiddels ook veranderd. In 1993 waren er in het gebied geen kitesurfers te zien. Toen het kitesurfen als sport opkwam, maakten de kitesurfers zich het gebied eigen. Nadat eenmaal besloten was dat het autostrand toch echt gesloten zou worden voor gemotoriseerd verkeer, heeft de werkgroep gezocht naar een compromis waarin verschillende doelen en belangen werden gediend.

De provincie stelde middelen beschikbaar voor verschillende projecten in de gemeente Westvoorne. Dit was afgesproken in het convenant, daarin was ook afgesproken dat de gemeente Westvoorne het autostrand zou afsluiten voor gemotoriseerd verkeer. De gemeente Westvoorne had hier moeite mee, omdat er veel maatschappelijke druk was.

Een overheid mag niet zomaar beschikken over andermans grondgebied. Het gebied de Slikken van Voorne is eigendom van het Zuid-Hollands Landschap. De provincie kan hen daarom niet opdragen wat zij op hun grond moeten doen. De zonering is daarom de taak van het Zuid-Hollands Landschap.

Meneer Borms geeft aan dat hij niet weet wie verantwoordelijk is voor de coördinatie van de handhaving van de zonering. Hij vermoedt dat het niet via de provincie gaat, maar waarschijnlijk via het Zuid-Hollands Landschap. Meneer Borms vermoedt dat wanneer dit wel door de provincie gebeurt, dit waarschijnlijk via de Groenservice Zuid-Holland gaat. In het algemeen heeft de provincie de taak om te kijken of alles volgens de regels gaat. Meneer Borms kan zich voorstellen dat de provincie om die reden weleens in het gebied komt. De Groenservice doet ook het onderhoud aan vooral recreatieve voorzieningen in het gebied.

Nieuwe ontwikkelingen in het gebied zijn de aanleg van de tweede Maasvlakte. Hier zijn natuur- en milieu-regels van toepassing. Meneer Borms vermoedt dat dit invloed zal hebben op de recreatie, maar hij weet niet welke.

De persoonlijke mening van Meneer Borms is dat het echte probleem in de Slikken van Voorne niet in de communicatie ligt, maar in de lokale situatie. Hij vermoedt eerder dat de afstand van de parkeerplaats tot het strand waar kitesurfers mogen sporten het probleem is. Kitesurfers moeten met al hun spullen naar zone drie lopen, vanaf waar ze mogen kitesurfen, en willen dan niet nog verder lopen. Kitesurfers redeneren dat ze toch niet gepakt worden. Hij denkt dat de kitesurfers wel degelijk weten waar ze wel en niet mogen komen. Hij denkt dat je er met alleen informeren niet komt. Meneer Borms ziet in zijn ogen twee mogelijke oplossingen voor het probleem met de handhaving: een betere bereikbaarheid of een totaal verbod in het gebied op kitesurfen. Dit is echter geen provinciaal standpunt.

Bijlage 16: Verslag van telefonisch interview met Jan Alewijn Dijkhuizen, toezichthouder van het Zuid-Hollands Landschap op de Slikken van Voorne (11 december 2009)

Het Zuid-Hollands Landschap houdt twee keer per week toezicht in de Slikken van Voorne; gemiddeld een uur per bezoek. Maar als het heel druk is, trekken ze er langer voor uit (zo'n twee tot drie uur per dag). Die drukte is vooral in het voorjaar en najaar, als er een lekker windje staat en het mooi weer is. In de Slikken van Voorne is er meer sprake van een recreatieseizoen in plaats van een hoogseizoen. Wanneer ze de Slikken bezoeken gaan ze naar beide zijden van het gebied, dus ook naar de kleine Slufter.

De provincie houdt maximaal tien keer per maand toezicht en komt dan met een bootje met een te diepe diepgang om echt de Slikken in te kunnen. De Groenservice Zuid-Holland houdt ongeveer twee keer per maand toezicht en komt dan wel in de buurt, maar niet echt in de Slikken zelf. Natuurmonumenten houdt ongeveer één keer per maand toezicht.

Er is regelmatig contact tussen de toezichthouders van de verschillende partijen onderling. Er zijn twee verschillende overlegstructuren. De provincie is coördinator voor de handhaving van de Voordelta en organiseert twee keer per jaar een handhavingdag hiervoor. De partijen die specifiek in de Slikken van Voorne toezicht houden (de directe medewerkers) hebben drie keer per jaar een afstemmingsvergadering.

Altijd als er toezicht gehouden wordt, worden er overtredingen geconstateerd, vooral op zondagen zijn er voortdurend overtredingen te zien. Daarop worden gereageerd met waarschuwen en gesprekken. Vorig jaar zijn er zo'n veertig proces verbalen geschreven, maar dat is geen indicatie voor het aantal overtredingen, omdat er afgesproken is het eerste half jaar van de zonering de kitesurfers alleen te waarschuwen. Afgesproken is eerst aan voorlichting te doen, omdat de zonering nieuw is. De procesverbalen zijn vooral uitgeschreven voor mensen die hun hond door het terrein lieten rennen.

Nu blijkt dat alleen het waarschuwen van de kitesurfers niet helpt. Voor het najaar is er besloten strenger op te treden en gericht bezit te zijn. Daardoor is de sfeer veranderd; het is nu minder vrijblijvend.

Er is wel onderscheid tussen de kitesurfscholen en de individuele kitesurfer. De scholen houden zich fantastisch aan de zonering. Iedere docent heeft vijf leerlingen onder zich en die geven zij voorlichting over de zonering. Met hen is er slechts af en toe overleg hoe iets beter kan, maar er zijn geen problemen.

De gewone recreatieve overtredingen op het land zijn:

- Vaste bezoekers die hun honden laten rennen waar dat niet mag, dit was vooral in het begin van de zonering een probleem en gaat nu veel beter
- Wandelaars en ruiters die vanaf de randen door het gebied lopen (bijvoorbeeld wadlopen)
- Enkele motorcrossers

Echter, de meeste overtredingen en daarom de grootste zorg zijn de kitesurfers. Altijd als er kitesurfers zijn, worden er overtredingen gepleegd. Ongeveer 30% van de kitesurfers lapt de regels aan zijn laars en gaat het vogelgebied in.

De zonering zou duidelijker moeten worden gemaakt door meer palen en boeien te plaatsen en dit gaat ook gebeuren. Daarnaast gaan er meer gezamenlijke acties plaatsvinden en is er inmiddels een klein bootje waar wel de randen van het gebied mee ingegaan kan worden.

De kitesurfers komen overal vandaan: de Achterhoek, Noord-Holland, Duitsland. Er wordt veel Engels en Duits gesproken. De beide toezichthouders van het Zuid-Hollands Landschap komen vaak in het gebied en spreken dan iedereen aan. Ze vragen of ze er wel eens eerder zijn geweest en geven uitleg over de zonering. Er komen heel veel kitesurfers die beginners zijn.

De bebording is helder en aardig dichtgetimmerd: je kan niet zonder een bord te zien het gebied binnenlopen. Door het Zuid-Hollands Landschap zijn de borden ook nog verdubbeld. Nu komen er nog meer boeien en palen en wordt er een extra bord geplaatst bij het begin van het strand. Nu kan er niet veel meer gedaan .....

worden dan voorlichting door toezichthouders of op een website. Dat laatste zou zeker een verbeterpunt voor de toekomst zijn, bijvoorbeeld bij de sites van de kitesurfscholen en de NKV. Het zou niet meer zo moeten zijn dat mensen wel Oostvoorne weten te vinden als plek om daar te kitesurfen, maar niet op de hoogte zijn van de zonering daar.

De provincie Zeeland is coördinator voor de communicatie over de Voordelta. Zij maken de standaardbeoordeling voor de Voordelta, maar zij lopen niet zo voorop met de communicatie.

Het contact met de kitesurfers wordt over het algemeen als positief ervaren. Behalve als de kitesurfers aangesproken worden, dan zijn de mensen niet zo enthousiast. De irritaties lopen dan meer op. Sommigen hebben wel begrip en zeggen “Oh ja, sorry, ik zal me er voortaan aan houden”, maar anderen hebben meer zoiets van joh, ga jij lekker vogels tellen.

De reacties die de toezichthouders krijgen op de zonering van de plaatselijke bevolking komt vaak vanuit oud zeer over de afsluiting van het autostrand. Men vindt dan dat men helemaal niets meer mag. De grootste monden ervaren het als een grote beperking, dat past binnen de ‘Wilderscultuur’ van tegenwoordig. Daar staan ook veel genietende mensen tegenover, die het gebied prachtig vinden.

Sommigen houden zich aan de zonering, anderen zeggen dat zich eraan zullen houden. Maar als je je dan omdraait, doen ze het weer. De reden waarom mensen zich houden aan de zonering is bij sommige mensen omdat ze de natuur respecteren, en bij anderen is het calculatie. Maar dit is normaal menselijk gedrag.